

Trygg i stadslandskapet?

ett exempel på genusperspektiv i stadsplanering

Trygg i stadslandskapet?

-ett exempel på genusperspektiv i stadsplanering

Anna Maria Larson

Handledare: Mats Lieberg

Biträdande handledare: Maria Kylin

Externa handledare: Magdalena Alevrá och Carina Listerborn

Alnarp 2005

ABSTRACT

Safe in the cityscape? Gender aspects on spatial city planning

In this thesis, theories regarding gender and spatial planning are applied to the comprehensive plan *Fortuna och Hemgården* in eastern Malmö. Independent of factors like class, ethnicity and age women experience lack of safety to a larger extent than men do.¹ Today, safety aspects on housing projects is scarcely a controversial issue, quite the contrary. However seldom are the central terms such as *safety* and *security* defined. Research has shown that women feel safe when they experience little risk of being subjected to violence; security is deeply interconnected with feeling safe. Many planners and other professionals are aware of gender issues, but there is both a lack of interest and a lack of knowledge on how to implement gender aspects into safer city projects.

Gender perspective on safety shows how closely interrelated safety is to the everyday life of women. The feeling of not being safe affects women's choice when it comes to transport, work and social life.² Adapting to the risk of violence restricts women in doing certain activities, like staying out late at night or going for a run when it's dark outside. In these cases it is clear that power relations have a direct impact on space. Main fields within landscape architecture, our way of looking at spatial city planning and green environments are given new perspectives by Feminist Studies. Spatial Planning is a way of implementing power and has great impact on how we live and organize our lives. With a gender perspective on planning we realize that planning decisions often have different consequences for men and women.

The analysis identifies unsafe spaces and places. This is done through a gender perspective. The study is partially based on the studies of geographer, Hille Koskela. In her research, she has defined spaces where women feel unsafe. By using a table divided into empty, crowded, open and closed spaces Koskela gives a tool on how to analyze safety in a spatial plan. Spatial consequences on the segregation of public and private space is investigated as well.

The method used when investigating safety aspects on the comprehensive plan is far from being all-inclusive due to the plans complex nature.

My hopes are that this thesis can show the importance of integrating gender issues into spatial planning.

KEYWORDS: SAFETY, SECURITY, WOMEN'S FEAR, GENDER, SPATIAL CITY PLANNING, PUBLIC SPACE, POWER RELATIONS

REFERAT

Trygg i stadslandskapet? Ett exempel på genusperspektiv i stadsplanering

Det här examensarbetet undersöker i vilken utsträckning det går att analysera trygghet ur ett genusperspektiv i en översiktsplan. Att bostäder ska byggas tryggt och säkert är knappast ett kontroversiellt ämne, snarare en självklarhet. Men vad som kanske inte är lika självklart är att säkerhet och trygghet innebär olika saker för olika människor. Forskning har visat att kvinnor känner sig säkra när de upplever minskad risk att utsättas för våld. För många kvinnor blir säkerhet mer intimt förknippat med trygghet. Trots att många är medvetna om genusproblematiken sker trygghetsarbete och brottsförebyggande arbete utan ett genus- eller maktperspektiv.

En viktig utgångspunkt i uppsatsen är att den visar hur nära förknippad organisationen av kvinnors vardagsliv är till trygghet. Genom feministisk forskning öppnas nya sätt upp att se på stadsplanering och grön miljö som ligger inom landskapsarkitekturens kunskapsområde. Med ett genusperspektiv inom fysisk planering menas att planerare ska vara medvetna om att deras förslag kan få olika konsekvenser för kvinnor och män. Planering är en speciell form av maktutövning som får stora konsekvenser för hur vi lever våra liv. Otrygghet gör att kvinnors val vid resor, arbete och nöjen blir färre.³ Maktrelationer påverkar de rum vi rör oss i men även hur dessa rum utformas. Oberoende av faktorer som klass, etnicitet och ålder upplever kvinnor otrygghet i större omfattning än män.⁴

I det här examensarbetet ingår en rumslik analys av Översiktsplanen *Fortuna och Hemgården*. Ett utbyggnadsområde i östra Malmö. Analysen identifierar rum och platser som känns otrygga. Analysen i examensarbetet bygger delvis på geografen Hille Koskelas forskning. En tabell där öppna, slutna, befolkade och tomma rum delas upp i olika kategorier. Koskelas tabell blir ett verktyg i analysen. Vidare tas även förhållandet mellan privata och offentliga rum upp och dess betydelse för trygghet. Var finns det sociala rum, och är rummen lätta att läsa av? För att ge en helhet åt analysen ingår även en studie av kommunikationen i området. Med ett genusperspektiv inom planering går det att få med fler dimensioner då man tar hänsyn till alla människors vardagsliv.

Min förhoppning är att det här examensarbetet kan visa på vikten av att integrera ett genusperspektiv inom planering genom att ta upp exemplet med trygghet i stadsplanering.

NYCKELORD: TRYGGHET, SÄKERHET, KVINNORS RÄDSLOR, GENUS, STADSPLANERING, OFFENTLIGA PLATSER, MAKTFÖRHÅLLANDEN

Förord

Arbetet som du håller i din hand är ett examensarbete i landskapsarkitektur genomfört vid institutionen för Landskapsplanering vid SLU Alnarp. Med den här uppsatsen vill jag sätta landskapsarkitekturen i ett vidare sammanhang och visa på kopplingen till samhällsplanering där ett genusperspektiv appliceras.

I Fortuna med omnejd hade jag hösten 1999 mitt första projekt på Landskapsarkitekturprogrammet. Nu har jag fått möjligheten att efter ett antal års studier på Alnarp sammanfatta mina kunskaper med ett projekt i samma område. I det här examensarbetet har jag dessutom fått chansen att kombinera landskapsarkitektur med mina studier i Genusvetenskap.

Ett stort tack till Birgitta Andersson som trots intensivt arbete med egen forskning har inspirerat och hjälpt mig med kontakter och gett mig mod att inse att det är en självklarhet att skriva en uppsats ur ett genusperspektiv.

Det har varit otroligt inspirerande och förmånligt att få ha fyra handledare. Mina externa handledare Magdalena Alevrá och Carina Listerborn vill jag tacka för stöd, visat tålamod och stor hjälp med uppsatsen. Tack till mina entusiastiska handledare på Alnarp Mats Lieberg och Maria Kylin som har kämpat med att hålla mitt arbete någorlunda stringent.

Att skriva examensarbete är en på många sätt ensam och utelämnande process. Jag vill tacka alla i min närhet som stöttat mig. Ett särskilt stort tack till Kristina och Erik som har läst och kommenterat min text, ställt kluriga frågor och uppmuntrat mig under arbetets gång. Slutligen vill jag tacka David som tålmodigt lärt upp sin syster i Adobe-programmen.

”På kvällarna undviker jag blickarna i tunnelbanan, jag försöker se god ut som en familjemor, jag försöker se gravid ut, jag har den där vädjande attityden igen som inte hjälper. Inuti huvudet pratar jag med killarna på perrongen, det är som en fredshandling, jag tigger om att de ska vara snälla och inte terrorisera mig och mina vänner när vi går förbi med våra flackande blickar. När det fortfarande är ljus ute är vi coolare (...) men när det är dags att åka hem i en sommarnatt då är blicken fast i asfalten, axlarna som ett nödrop under jackan.”

Författaren Sara Stridsberg, i texten ”Igen är jag rädd”

INNEHÅLL

1 Inledning	9	4 Teoretiska utgångspunkter	28
Syfte och frågeställningar	9	Vad innebär ett genusperspektiv på fysisk planering?	28
Metod och material	10		
Avgränsningar	10	5 Malmö	30
Uppsatsens disposition	10	Husie	30
		Malmö's arbete med brottsförebyggande åtgärder	31
2 Tidigare forskning	12	Brottsförebyggande rådet	32
Med makt över rummet	12	Handlingsplanen - välfärd för alla	32
Könskodning	13		
Om behovet av en ny planeringsdiskurs	13	6 Fortuna och hemgården	34
Trög förändringsprocess	14	Planområdet	35
Översiktlig planering	14	Bostäder i Fortuna – Hemgården	35
Regeringens Jämställdhetsmål	15	Handelsplats - Södra Toftanäs	36
Riksdagens trafikpolitiska mål	15	Gröna Stråk	36
Tid och resor	16	Bostäder i Gyllins Trädgård	36
Rädslans geografi	16	Samrådsmötena	36
Om rädsla och risk	16	Människorna i området	36
Våld som uttryck för ojämställdhet	17		
Trygghet - kvinnors eget ansvar?	17	7 Analys av översiktsplanen	39
Strategier	18	Kriterier för analysen	39
Den rumsliga utformningen	19	Öppenhet och slutenhet	40
Urbanitet	19	Bebyggelsestruktur	40
Rädslans platser	19	Vegetation och landskapselement	42
Offentliga och privata rum	20	Läsbara och sociala rum?	43
Grannskapet	20	Kommunikation	45
Jacobs och Newman	21	Resultat av analys	47
Hillier och rumsliga strukturer	22		
Social och situationell prevention	22	8 Avslutande diskussion	48
3 Brottsförebyggande arbete	25		
Erfarenheter från Göteborg	25		
Trygghetsvandringar	26		
Standardisera för trygghet	27		

1 INLEDNING

Alla vill ha möjligheten att bo och verka i en trygg och säker miljö. Trygghet och säkerhet är obestridda begrepp i fysisk planering men kan ha olika betydelser beroende på sitt sammanhang. Att få känna sig trygg på sin färd till och från jobbet likväl som på väg till puben en fredagskväll borde vara en självklarhet. Men en ständig riskkalkylering tillhör istället många människors och kanske framförallt kvinnors vardag.

Sveriges tredje största stad, Malmö, som behandlas i den här uppsatsen bär på ryktet av att vara en ”problemstad”. Media sprider en bild av Malmö som en segregerad plats med bland annat otrygghet som följd. Bilden stämmer till viss del. Bland Sveriges tre storstäder ligger Malmö på andra plats när det gäller antalet brott per person.⁵ Enligt en trygghetsmätning gjord av Malmö Stad 2004 är det kvinnor samt individer som tidigare utsatts för brott som känner sig mest otrygga i staden.⁶ Liknande resultat återfinns i internationella undersökningar.⁷

Hälften av alla kvinnor som bor i Malmö känner sig otrygga i offentliga miljöer efter mörkrets inbrott,⁸ men det är män som i högre grad utsätts för våld av andra män i det offentliga rummet. Mäns våld mot kvinnor sker främst inom hemmets skenbart skyddande väggar. Det kan tyckas paradoxalt att det offentliga rummet upplevs som en otrygg plats av framförallt av kvinnor. Själva rädslan för våld och då framför allt sexuellt våld i det offentliga rummet är kopplad till ett samhällsproblem som har med kvinnors underordning i köns-maktstrukturen att göra.⁹ Det finns ett samband mellan våldet i hemmet och det våld som kvinnor utsätts för i offentliga miljöer. Rädsla och utsatthet för våldtäkt inskränker kvinnors rörelsefrihet. Projekt som syftar till att förbättra tryggheten måste förankras på många olika nivåer i samhället där till exempel jämställdhetsarbete på skolor och arbetsplatser kan vara ett sätt.

I Husie vid Malmös östra rand planerar kommunen utbyggnad av Fortuna och Hemgården, två delområden som ska rymma ett tillskott av nya bostäder. Inte mindre än 1400 bostäder kommer att byggas här inom en 20-årsperiod och är därmed ett av Malmös största utbyggnadsområden. Varför fokuserar den här uppsatsen på Malmös östra ytterkant? Vad är otryggt med ett till synes

lugnt villaområde, i det närmaste ruralt? I ett småhusområde behöver man förstås också resonera om trygghet. Här finns en unik möjlighet att från början planera för trygghet istället för att i efterhand komplettera och förbättra. Det är en fråga som berör hela samhället och alla dess invånare. Trygghetsarbete är ett komplext och mångfacetterat område beroende av många olika faktorer. Som en del i pusslet vid sidan av sociala insatser ingår arbetet med att förbättra och skapa en god fysisk miljö. Jag utgår i uppsatsen från att det går att förebygga att man upplever platser som otrygga.

Vad gäller brottsförebyggande arbete så fokuserar den här uppsatsen på kvinnors sätt att förhålla sig till våldsbrott och de risker som det för kvinnor innebär att röra sig i det offentliga rummet.

Syfte och frågeställningar

Det övergripande syftet med det här examensarbetet är att se till vilken utsträckning det går att analysera en plans trygghetsaspekter utifrån ett genusperspektiv. Forskning visar att kvinnor ändrar sitt rumsliga beteende i större utsträckning än män och anpassar sig (om än motvilligt) till sin begränsade situation.¹⁰ Genom att synliggöra de maktförhållanden som påverkar vår fysiska miljö kan nya förhållningssätt inom planering skapas. Med ett genusperspektiv menar jag att man sätter fokus på kvinnors vardagsliv och visar på den viktiga kopplingen mellan trygghet och fysiska strukturer som underlättar vardagens organisation.

Fortuna och Hemgården, uppsatsens studieområden, är placerade i stadens periferi. Hur kommer den nya bebyggelsen att kommunicera med omvärlden? Uppsatsens delmål är att studera övergången mellan den gamla villabebyggelsen och de nya bostadsområdena. Det är i samband med övergång stad - grannskapsområde viktigt att se på samspelet mellan det privata och offentliga rummet. Kvinnor cyklar, går och tar sig fram med kollektivtrafik i större utsträckning än män.¹¹ Jag har valt att titta på kommunikationsmöjligheterna främst för cykel och gångvägar. Hur utformas dessa för att ge cyklister och gångtrafikanter en både trygg och säker framkomst?

Jag har närmat mig mitt studieområde i östra Malmö genom att ta avstamp i aktuell forskning om kvinnors förhållningssätt till det offentliga rummet. I uppsatsarbetet ingår en analys av den fördjupade översiktsplanen *Fortuna och Hemgården*. Analysen går ut på att hitta och beskriva platser som kan upplevas extra problematiska ur ett trygghetsperspektiv.

Arbetet ska visa:

- Hur den nya bebyggelsen kommunicerar med omvärlden.
- Kommunikationsstråken inom studieområdet– främst cykel och gångtrafikanter.
- På vilket sätt fungerar övergången mellan befintlig och ny bebyggelse.
- Samspelet mellan privata och offentliga rum.
- Genom en platsanalys, vilka områden som är extra problematiska ur ett trygghetsperspektiv

Metod och material

Metoden består av litteraturstudier, intervjuer och en plananalys. Genom hela processen och uppsatsarbetet har ett genusperspektiv funnits med för att undersöka i vilken utsträckning det planeras för både män och kvinnors livssituationer. Ett genusperspektiv inom planering innebär att man genom analyser av rumsliga sammanhang kan visa på att rum och kön är sammankopplade. Platsen har därmed betydelse för skapandet och återskapandet av könsrelationer.¹²

Vad gäller urvalsmetoden för den litteratur som använts så finns det ett begränsat antal böcker att tillgå på svenska inom området genusaspekter på stadsplanering. Litteratur som berör brottsförebyggande arbete behandlas i stor utsträckning särskilt inom anglosaxisk forskning men med delvis en annan problematik än den vi har i Sverige. För att få en uppfattning om hur trygghetsarbetet drivs i en annan kommun har Göteborgs Stad tagits upp som exempel.

En mindre kvalitativ undersökning har genomförts genom slumpmässiga intervjuer i studieområdet och i de angränsande områdena Riseberga och Kvarnby. Syftet med intervjuerna är att de ska ge antydningar om hur området upplevs av dem som bor där idag. Intervjuerna har haft formen av informella samtal med stöd av en intervjuguide (se bilaga 1) där informanterna lämnats stort utrymme att tala fritt om sin boendesituation. Under samtalen har jag dock styrt innehållet mot att beröra trygghet genom att till exempel fråga om det är någon del i området som man inte gärna vistas i. Det rör sig inte om någon heltäckande undersökning. Intervjuerna har inte varit tillräckligt många för att några slutsatser skall kunna dras; som att det till exempel skulle vara skillnad på kvinnors och mäns trygghetsupplevelse i området. Många intressanta synpunkter har kommit fram och redovisas senare i kapitel sex. Intervjuerna har också varit ett sätt att verklighetsförankra analysen.

Avgränsningar

För att få plats inom ramen av ett 20 veckors arbete måste tydliga avgränsningar göras. Uppsatsens fokus på genusaspekter öppnar för en stor mängd teoretiska utgångspunkter. Vad gäller tidigare forskning har jag främst utgått från aktuella svenska projekt som känts relevanta för min studie. Eftersom utgångspunkten i arbetet är kvinnors upplevelser av det offentliga rummet har det inte funnits utrymme i den här uppsatsen att titta på mäns upplevelser. Att tala om kvinnors rädslor utelämnar inte det faktum att män också kan uppleva rädsla.

Uppsatsens disposition

Uppsatsen är uppdelad i åtta avsnitt. I det **inledande kapitlet** har jag presenterat ämnet och vad det inneburit för uppsatsen och processen att ett genusperspektiv har anlagts. För att skapa en grund till den kommande analysen presenteras tidigare forskning på området i **andra kapitlet**. Resonemang förs runt olika teorier för brottsförebyggande arbete. I **tredje kapitlet** ges en kort sammanställning av trygghetsarbete och brottsförebyggande projekt med exempel från Göteborg. **Fjärde kapitlet** redogör för examensarbetets teoretiska ramverk och ställningstaganden. Vad innebär egentligen ett genusperspektiv på trygghet och fysisk planering? En kort överblick av Malmö ges i **kapitel fem** och syftar även till att ge läsaren en inblick i Malmö Stads arbete med trygghetsplanering. **Sjätte kapitlet** beskriver planområdets karaktär och planerade karaktär Vilka är de fysiska förutsättningarna och hur upplever de boende sin omgivning?

Beskrivningen följs i **kapitel sju** upp av en analys av den fördjupade översiktsplanen och trådarna börjar knytas ihop. Analysen identifierar olika platser i området som kan upplevas som otrygga. **Det åttonde och avslutande kapitlet** diskuterar resultat och sammanfattar lärdomar under resans gång.

noter kap 1

- 1 Andersson 2005, Koskela 1999
- 2 Andersson 2005
- 3 Andersson 2005
- 4 Andersson 2005, Koskela 1999
- 5 Torstensson, föreläsning 2005-04-06
- 6 Malmö stads hemsida/oro och otrygghet. Trygghetsmätningen är utförd av polisen i Malmö, som i samverkan med kommunen skickat enkäter till 3000 malmöbor.
- 7 Rose 1996, Valentine 1989, Koskela 1999
- 8 Malmö stads hemsida/oro och otrygghet
- 9 Listerborn 2002
- 10 Koskela 1999 s 6
- 11 Lundkvist 1998
- 12 Forsberg 2003 s 17

2 TIDIGARE FORSKNING

För att bygga en plattform för det fortsatta uppsatsarbetet presenteras här tidigare forskning på området. De problem som identifieras här är centrala för analysen av den fördjupade översiktsplanen av *Fortuna och Hemgården*.

“Space is socially produced and not purely subjective,” the experience”
is not free from power relations”¹

För västerländska feminister har uppdelningen mellan privata och offentliga rum inneburit ett av de mest grundläggande förtrycken i kvinnors vardag.² Författaren Kate Millet var en av de första som problematiserade uppdelningen. Hon publicerade 1969 en artikel där hon visade på hur uppdelningen mellan privata och offentliga rum förknippas med patriarkala maktstrukturer. Millet beskrev det privata som ett ideologiskt fängelse och menade att sociospatiala³ strukturer fastställer tydliga roller och avgör utrymme till handling och tillgång till makt.⁴ Genom klassiska slagord som ”det personliga är politiskt” har den internationella kvinnorörelsen lyft fram individuella erfarenheter av kvinnoförtryck. Frågor som tidigare betraktats som var och ens angelägenhet har blivit politiska. Uppmärksammandet av mäns våld mot kvinnor är ett exempel på politiseringen där våldet ses som en avspiegling av ett generellt kvinnoförtryck.⁵ Kvinnorörelsen och den feministiska forskningen är i sin ideala form sammanlänkade:

“Feminist academic work seeks to understand a phenomenon which all feminists recognise, although they may call it different names: women’s disadvantage, subordination or oppression...feminist academic and theoretical work should normally be understood as a guide to action and to politics, rather than as an end in itself”⁶

Feministisk forskning och genusforskning är ofta av tvärvetenskaplig karaktär, där begreppen genus, manligt och kvinnligt som sociokulturella konstruktioner strukturerar problem och inriktning.⁷ Genusforskningen inom kulturgeografin har bland annat visat på hur samhällets ojämställda makt-

förhållanden påverkar de rum vi lever i, offentliga som privata. Genusfrågor har hittills med få undantag lyst med sin frånvaro inom både planering och arkitektur. För att kunna jobba med genusplanering och förstå varför våra städer ser ut som de gör är det nödvändigt med en kort historisk återblick.

Med makt över rummet

Maktutövandet i vårt samhälle påverkar både stadsplanering och arkitektur. Här följer en kort översikt över de senaste decennierna.⁸ Den moderna offentligheten är starkt knuten till det europeiska borgerskapets framväxt under 1800-talets första hälft. Industrialismens tidevarv delade på ett tydligt sätt upp arbete och hem i två rum, det offentliga och det privata, en produktiv och en reproduktiv sfär. Det offentliga kom att förknippas med en statsmakt som uppbyggs av administration och politik. Mannen fick exklusivt företräde att hantera de stora problemen i det offentliga. De kunde öka och befästa sin makt tack vare att kvinnorna stannade hemma och upprätthöll livet där. Kvinnornas självförverkligande knöts nästan helt till männen. Endast männen kunde befria dem från det trista liv de levde och ta med dem ut i världen.⁹ Vistelse i det offentliga rummet var otänkbart och moraliskt förkastligt, en offentlig kvinna var samma sak som en kvinna tillgänglig för alla, det vill säga prostituerad. Hon var den ”fallna”. Den ”respektabla kvinnan” var hänvisad till hemmet och det privata rummet.¹⁰ Det urbana rummet har på längre sikt inneburit fler möjligheter än begränsningar för kvinnor. Staden har underlättat kvinnlig frigörelse genom att kvinnor med samma intressen har kunnat samlas och organisera sig i en anonym och tillåtande miljö.¹¹ Trots framsteg för jämställdheten utformas vår stads- och bostadsmiljö fortfarande med mannen som norm, i tron att denna norm skulle vara könsneutral.

Könskodning¹²

Birgitta Andersson, socionom och doktorand i kulturgeografi talar i sin forskning om könskodning. Ett rum, en syssla eller ett ting kan vara starkare eller svagare könskodat. Det innebär att det fortfarande finns föreställningar om att vissa platser eller yrken skulle vara manliga eller kvinnliga. Könskodningen som är en social konstruktion är därmed också föränderlig i tid och rum. Den varierar också mellan olika samhällen, kulturer och grupper. En konstruktion som har levt kvar i vårt västerländska samhälle är uppdelningen privat och offentligt.¹³

Isärhållandets logik¹⁴:

Manlig	Kvinnlig
Offentlig	Privat
Produktiv	Reproduktiv
Oavlönat arbete	Oavlönat arbete
Privat arbetsmarknad	Offentlig arbetsmarknad

Makten i samhället har kunnat bibehållas av en grupp människor som haft företräde till det offentliga rummet.¹⁵ I dag har kvinnor och män i princip samma rättigheter att vistas i det offentliga rummet men det sker fortfarande på olika villkor.¹⁶ Sverige framhålls ofta som ett jämställt land vilket tyvärr inte kan ses som något annat än ovanligt seglivad myt. Sverige har en stor andel förvärvsarbetande kvinnor jämfört med andra västerländska länder men den svenska arbetsmarknaden är fortfarande starkt könssegregerad både horisontellt och vertikalt med övervägande del kvinnor anställda inom offentlig sektor och män anställda inom det privata näringslivet. Löneskillnaden mellan män och kvinnor är till synes intakt och kvinnors mindre ekonomiska makt påverkar bland annat alternativ vid val av bostad och resor.¹⁷ Kvinnor tar ut sin föräldraledighet i större utsträckning än män, gör merparten av det obetalda hushållsarbetet och jobbar på grund av dessa faktorer närmare hemmet. Kvinnor vistas mer i sin närmiljö och representerar på så sätt fortfarande det privata rummet.¹⁸

Om behovet av en ny planeringsdiskurs

Kvinnor och män har på grund av existerande könsmaktstruktur i vårt samhälle olika utgångslägen. Detta leder till att vi också har olika erfarenheter eftersom vi fortfarande delvis *gör* och *förväntas göra* olika saker. Frågan kvarstår om skillnaderna kommer att försvinna när kvinnor och mäns levnadsvillkor blir mer likartade. Det har hittills varit män som till en övervägande del har planerat våra bostadsområden, och är så fortfarande även om man kan ana ett generationsskifte. En så könsneutral planering som möjligt har eftersträvat trots att det är tveksamt om män och kvinnor har samma värderingar, erfarenheter och önskemål på grund av sina olika erfarenheter.

Mannen är könlös, normen för människans villkor, medan kvinnor fortfarande representerar ett kön (till exempel i språkbruket: kvinnlig läkare, damfotboll etcetera). Fysisk planering har även den betraktats som könsneutral men har i praktiken varit männens arena. Som Tora Friberg, professor i kulturgeografi och ekonomisk geografi, skriver är mottot bland planerare ofta att man ska planera för "alla olika grupper i samhället". Trots detta konstaterande är det sällan som vita medelålders män tas upp som kategori. Män har befunnit sig i majoritet på chefspositioner samt utgjort merparten av tjänstemännen samtidigt som innehåll et exklusivt har omfattat mäns intresseområden.¹⁹ En könsneutral planering har i själva verket inte alls varit särskilt "neutral" utan representerat manliga normer och ideal. Bara för att

Figur 1. I amerikansk efterkrigstid kavlares vil-laförorterna ut i landskapet. I Sverige var det först på 70-talet som vi fick en funktionsuppdelad och spridd bebyggelse i större skala.

kvinnor deltar i planeringsarbete kan man inte anta att speciella värderingar ska komma fram, snarare råder en manlig kultur som både män och kvinnor kan vara delaktiga i.²⁰

Trög förändringsprocess

Folkhemsbygget förverkligades under 1960-talet och början av 70-talet bland annat genom miljonprogrammet. Kärnfamiljen med enförsörjarmodellen stod i fokus men trots detta fanns sociala frågor med i planeringen. Daghem, skolor och service placerades i närheten av bostaden. Småhusboomen inleddes på 70-talet. Längtan bort från miljonprogrammets storskaliga miljöer var stor, men frågan är om det var en längtan *till* de småhus som bredde ut sig i allt mer perifera lägen. (Många småhusområden var ju egentligen också en del av miljonprogrammet.) Naturligtvis ska man inte underskatta människors längtan efter eget hus och trädgård, men det går inte att komma undan att småhusvågen isolerade familjen och då framförallt kvinnan. Samtidigt som detta skedde ökade även bilberoendet. Ekonomichefen i Täby kommun uttryckte sig så här i DN år 1974:

” Vi har en enorm småhusproduktion. De som flyttar in i dessa hem tror vi inte har behov av daghem. Vi räknar med att hustrun i familjen vill vara hemma.”

Det senare visade sig vara fel. En av 70-talets paradoxer var att allt fler kvinnor yrkesarbetade samtidigt som ett hemmafruideal var rådande. Stadens funktioner delades upp vilket komplicerade kvinnors vardagsliv ytterligare. Kvinnorörelsens intresse för bostads- och planeringsfrågor hade legat på is under 1950- och 60-talet efter en diskussion om kollektivhus på 30-talet med Alva Myrdal i spetsen.²¹ På 70-talet tog det fart igen. Kvinnor från hela Norden: planerare, arkitekter, forskare och många andra samlades 1979 på en konferens som senare skulle bli känd som Kungälvkonferensen. Deltagarna ville samlas och diskutera missnöjet med den rådande samhällsplaneringen. ”Bygga och bo på kvinnors villkor” var konferensens tema och kan ses som ett startskott för en organiserad problematisering av ”kön och planering”.²² Konferensen resulterade bland annat i bildandet av ”Kvinnors byggforum” år 1982, en intresseförening öppen för alla kvinnor med intresse för plan-, bygg- och förvaltningsfrågor.²³

För att kvinnors behov och synpunkter ska komma fram i större utsträckning har man sedan början av 90-talet på olika håll i landet jobbat med ”checklistor” på länsnivå för att underlätta att frågorna kommer fram i kommunal planering.²⁴ Uppsala kommun har varit pionjärer på området och anger i sitt kommunala policydokument en lista som går under namnet ”Checka Listan”. Listan är ett: ”...verktyg att använda vid plansamråd och projektering för att ge förutsättningar för ett mer jämställt samhälle”.²⁵ Dessa listor kan utgöra ett bra stöd men kräver samtidigt att man redan innan är insatt i problematiken med den *könsblinda planeringen*.

Boverket som på regeringens uppdrag har i uppgift att sprida kunskap inom byggsektor och planering kom 1996 ut med rapporten *Hela Samhället*. Skriften samlade in befintlig forskning snarare än bedrev egen och kunde med detta underlag konstatera att kvinnors erfarenheter inom fysisk planering systematiskt underskattats. Syftet med rapporten var att den skulle verka kunskapsbyggande och attitydförändrande. Jämställd samhällsplanering anges i inledningen som en förutsättning för ett långsiktigt hållbart samhälle. I skriften föreslås att Plan- och bygglagens portalparagraf särskilt ska trycka på att planeringen skall befrämja inte bara jämlika utan också jämställda sociala levnadsförhållanden. Rapporten verkar ha haft en visst inflytande på planerare och fungerat som inspiration till olika projekt. Portalparagrafen formulerades dock aldrig om.

Precis om Tora Friberg påpekar är det beklagansvärt att det aldrig följde någon märkvärd debatt i samband med Boverkets rapport, något som brukar ske då nya perspektiv på planering presenteras. Intresset har varit svalt från facktidningar och andra medier som behandlar planeringsfrågor, frågor rörande jämställdhet har uppmärksamats i mycket liten omfattning.²⁶

Översiktlig planering

Tora Friberg och arkitekt Anita Larsson har i sin forskning studerat hur ett genusperspektiv kommer eller skulle kunna komma till uttryck i översiktlig fysisk planering. Projektet handlar både om hur planerare i praktiken arbetar med genusperspektivet i översiktlig fysisk planering och vilka föreställningar om genus som verksamma planerare bär på. Som grund till studien har omfattande intervjuer utförts med både kvinnor och män inom planeraryrken. Studien har visat att det finns stora svårigheter att realisera jämställdhetsmål inom översiktlig planering. Analyser i planer grundade på ålder eller kön är

nästan icke-existerande.²⁷ Samtidigt har det visat sig att det finns en öppenhet och ett intresse hos många planerare att implementera ett jämställdhetsperspektiv. Det saknas dock metoder och verktyg för att omsätta jämställdhetsperspektivet i praktiken. En uppskattning som gjordes till följd av studien är att bara ca 10 % av kommunerna i Sverige tar upp frågan om jämställdhet i sina fysiska planer.²⁸

Regeringens Jämställdhetsmål

Målformuleringar för ökad jämställdhet i planeringen tenderar att vara något svävande och svåra att förankra i praktiken. De visar ändå på en önskvärd samhällsriktning och att man på regeringsnivå börjar ta frågor om jämställdhet på allvar. Regeringens målformulering vad det gäller jämställdhet lyder: ”Målet är att kvinnor och män ska ha samma möjligheter, rättigheter och skyldigheter inom alla väsentliga områden i livet”.

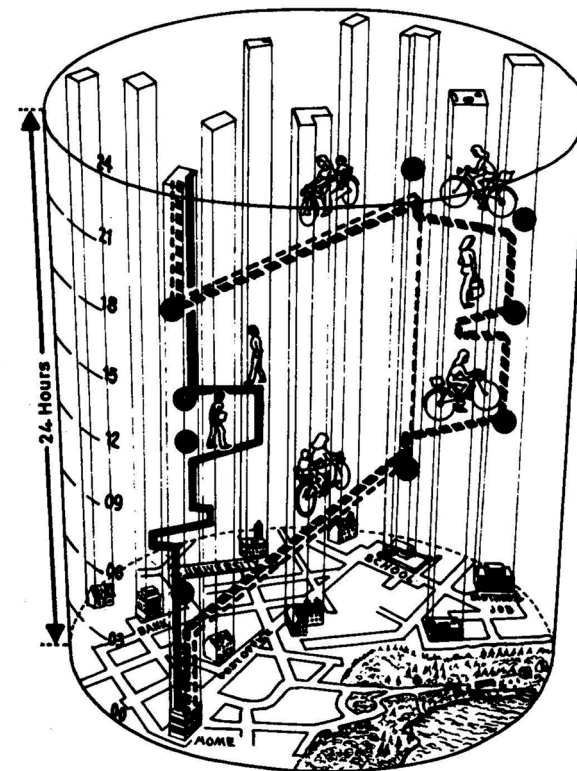
Jämställdhetspolitikens mål innebär:

- en jämn fördelning av makt och inflytande
- samma möjligheter till ekonomiskt oberoende
- lika villkor och förutsättningar i fråga om företagande, arbete, arbetsvillkor samt utvecklingsmöjligheter i arbetet
- lika tillgång till utbildning och möjligheter till utveckling av personliga ambitioner, intressen och talanger
- delat ansvar för hem och barn
- frihet från könsrelaterat våld

Riksdagens trafikpolitiska mål

Resmönster och tillgång till transportmedel är en väsentlig fråga när jämställdhetsarbetet ska integreras i fysisk planering. Ett av vägverkets sex delmål är att uppnå ett jämställt transportsystem:

”Vägtransportsystemet utformas så att det svarar mot både kvinnors och mäns transportbehov. Kvinnor och män skall ha samma möjligheter att påverka transportsystemets tillkomst, utformning och förvaltning, och deras värderingar ska tillmätas samma vikt.”²⁹

Figur 2. Tidsgeografien avbildar människors rörelser i en tredimensionell låda, med en tidsaxel.

Tid och resor

En av de företeelser som skiljer sig i kvinnors och mäns livssituationer är just rörelsemönster. I samhällsplaneringen definieras resor antingen som arbetsresor (offentliga) eller fritidsresor (privata). För många kvinnor ser vardagen mer komplicerad ut där arbetsresor många gånger måste kombineras med andra resor som har med den reproduktiva sfären att göra; hämta barn på dagis, göra matinköp etcetera.³⁰ Mäns stora rörlighet sker på bekostnad av kvinnors möjligheter att resa. Män reser längre sträckor än kvinnor, har större tillgång till tjänstebil och gör fler resor i tjänsten. Kvinnor cyklar, går och utnyttjar kollektivtrafik i större utsträckning. En av fyra kvinnor utnyttjar kollektiva färdmedel medan bara en tiondel av männen gör det. Kollektivtrafiken är trots detta till stor del utformad efter mäns rörelsemönster. Detta får till följd att kvinnor inte gör någon tidsvinst även då de reser kortare avstånd.³¹

Kropp, kön och ålder sätter med tid och rum upp olika gränser för människors handlingsutrymme. Tidsgeografi har visat sig vara ett bra alternativ till traditionell geografin när det kommer till studier om tid och resor i kvinnors liv. Tora Friberg har i sin forskning sammanlänkat tidsgeografiska diagram över kvinnors yrken. Genom en analys av kvinnors sociala situation har en teori om olika livsformer formulerats. Karriärlivsformen, självständighetslivsformen och den sista, mellanlivsformen eller balanskonstnärens livsform som präglar många kvinnors liv. Den utmärks av ett ständigt pendlande mellan betalt och obetalt arbete. En prioritering mellan hem-arbete-egen tid-familjens tid. Kvinnor är olika och har därmed olika livsformer. Samtidigt finns det gemensamma organisatoriska stötestenar i de flesta kvinnors vardag när yrkesliv och hemarbete ska gå ihop tids- och rumsmässigt. ”I studier av rädsla och trygghet så finns vardagslivsperspektivet alltid underliggande även om det inte alltid är specifikt uttalat.”³²

Rädslans geografi

”Sexual attacks warn women everyday that their bodies are not suppose to be in certain spaces, and racist and homophobic violence delimits the spaces of black, lesbian and gay communities”³³

Kvinnor känner olika inför att röra sig i det offentliga rummet,³⁴ vilket naturligtvis även gäller män. Men oberoende av faktorer som klass, etnicitet och ålder upplever kvinnor otrygghet i större utsträckning än män. Därtill hör även det faktum att både män och kvinnor känner sig hotade av *män*. För en kvinna räcker det med att möta *en* ensam man för att uppleva otrygghet. Män däremot känner vanligen inte otrygghet i mötet med *en* ensam man, och framför allt inte i mötet med en ensam kvinna.³⁵ Homosexuella kvinnor och män, eller individer som på något annat sätt avviker från den heterosexuella matrisen³⁶ kan känna sig extra utsatta.³⁷ Det gäller även de som utsatts för misshandel eller provocerat våld.³⁸

Geografen Gill Valentine formulerade begreppet *geography of fear* i sin forskning på 80-talet. Rädslans geografi undersöker kopplingen mellan rädsla och rum och innefattar forskning om (främst kvinnors) rädsla för övergrepp i stadens offentliga rum. Valentines forskning har visat att kvinnor främst är rädda för sexuella övergrepp, något som leder till att kvinnor begränsar sin rörelsefrihet.³⁹

I tidig ålder socialiseras flickor in i ett begränsat användande av det offentliga rummet genom till exempel beskyddande föräldrar. Flickor får inte leka på samma ställen som pojkar eller vara ute lika sent.⁴⁰ Både flickor och pojkar varnas för den fula gubben i parken. Men i tonåren händer någonting, flickor införlivas fortsättningsvis i tron att de är sårbara och svaga medan världen öppnar sig för pojkarna. Valentine belyser även den tradition som tenderar att skuldbelägga offret snarare än gärningsmannen vid ett sexuellt övergrepp. Det kan innebära skuld påföring genom att hennes klädval kommenteras⁴¹ och/eller hennes rumsliga val ifrågasätts: ”vad skulle hon i den mörka parken att göra mitt i natten alldeles ensam?”. Följden blir att kvinnor utvecklar strategier mer eller mindre medvetet. Valentine talar om mentala kartor, bilder man bär med sig av platser som man gör klokast i att undvika. När kvinnor frivilligt tar omvägen runt parken, byter sida på gatan eller stannar inomhus på kvällarna på grund av rädsla handlar det om makt över rummet eller snarare om avsaknaden av makt.⁴²

Om rädsla och risk

Det finns svårigheter att prata om kvinnors rädsla utan att reproducera den. Birgitta Andersson föredrar i sin forskning att prata om att kvinnor ”förhåller sig till/kalkylerar med en risk” när de rör sig i det offentliga rummet, då främst

nattetid. En del kvinnor känner sig inte alls rädda utan är först och främst irriterade och arga över att de förväntas vara rädda och extra försiktiga bara för att de är kvinnor, och för att det tydligt inskränker på deras rörelsefrihet.⁴³ Som en ung kvinna i Helsingfors uttrycker det i en av geografen Hille Koskelas studier:

”I feel I have the right to walk where I want. I own this city and so do the hundreds of thousands of other people living here.”⁴⁴ ”

Andersson påpekar att en av riskerna när man fokuserar på begreppet rädsla är att det förmedlar en onyanserad bild av kvinnor som svaga, i behov av en beskyddande man. Koskela skriver att det är viktigt att inte göra kvinnor till offer utan att se deras aktiva roll i det fysiska rummet. Andersson belyser även riskerna att enbart prata om rädsla och oro i samband med statistiska undersökningar eftersom man riskerar att ”tappa” riskkalkyleringens tendenser som också har rumsliga konsekvenser. Även om man inte är rädd så finns det en inlärd medvetenhet om vad som *kan* hända. Riskkalkylering kan ses som en ”tyst kunskap”, något så självklart och väl internaliserat i att vara ”kvinna” att man inte talar om det.⁴⁵ Att kvinnor känner rädsla för vissa platser vissa tider av dygnet har blivit en självklar sanning. Trots detta konstaterande kommer jag för enkelhetens skull fortsätta att prata om kvinnors rädsla. Synliggörandet av kvinnors rädsla kan ses som ett första steg i kampen mot otrygghet.⁴⁶

Våld som uttryck för ojämställdhet

Män är offer i ungefär två tredjedelar av alla våldsbrott. Varför är kvinnor räddare än män att bli utsatta för våldsbrott när män i alla åldrar är överrepresenterade vad gäller utsattheten? Detta kan ses som en paradox, men bara om man ser till rädslan som ett *direkt* svar på verkligt våld. Det är inte lika orimligt om man ser till strukturella ojämlikheter i samhället.⁴⁷ Rädslan för sexuellt våld och det faktum att kvinnor hela tiden måste förhålla sig till manliga potentiella förövare är ett av många uttryck för bristen på jämställdhet.

Totalt har 46 procent av alla kvinnor efter sin 15 årsdag erfarenheter av våld från någon man. Dessutom har nära två tredjedelar av kvinnor i åldern 18-35 utsatts för sexuella trakasserier.⁴⁸ Män som uppträder hotfullt, både fysiskt och verbalt i den offentliga miljön demonstrerar tydligt vem som äger rummet och det är en påminnelse om att övergreppen finns närvarande.

Kvinnor görs hela tiden uppmärksammade på risken av övergrepp genom ”mindre grova” angrepp som till exempel sexuella anspelningar på klubbar och gator. Även om man inte varit utsatt för övergrepp eller konkreta hot kan objektifieringen göra att många kvinnor likväl känner sig hotade. Det är ingen artskillnad i det som våld som män utsätter kvinnor för utan snarare en gradskillnad på en flytande skala där missaktning i form av busvisslingar kan utgöra det minsta hotet och våldtäkt utgör det absolut största hotet.⁴⁹

Koskela har bedrivit forskningsprojekt i Finland och Storbritannien. De nordiska länderna har kommit relativt långt vad det gäller jämställdhet och kvinnorna är inte knutna till hemmet på samma sätt som de till exempel är och har varit i Storbritannien och USA. Om kvinnors rädsla för manligt våld avspeglar sig i hur pass jämställt samhället är kan man utesluta att rädslan att utsättas för våld är inte bara ett resultat av de brott som begås. Ju mer jämställt hela vårt samhälle är desto tryggare borde gatorna vara, desto mer borde de bevistas av kvinnor.⁵⁰

Trygghet - kvinnors eget ansvar?

Vad innebär det att vara trygg? Och är det alltid förenligt med att också känna sig säker? Trygghet och säkerhet är två begrepp som i sin betydelse både förenas och skiljs åt. En säker miljö minimerar risken att utsättas för olyckor. En säker miljö kan också ha med hälsoaspekter att göra som att kunna leva i en strålningsfri eller giftfri miljö. En säker miljö betyder inte nödvändigtvis att den är trygg. Hårt draget kan man säga att trygghet skapas genom öppenhet och säkerhet genom slutenhet i stadsplanering. Trygg definieras i Nationalencyklopedin som: ”fri från oroande eller hotande inslag om företeelse som utgör en del av människans omgivning.”⁵¹ En företeelse som kvinnor blir påminda om i den offentliga miljön är hotet om våld och sexuellt våld.

Birgitta Andersson undersöker i sin forskning kvinnors rädsla för våld och hot i trafikrummet. Stat, landsting, kommuner och vägverk som tar beslut om vägmiljöer har hittills fokuserat på säkerhet, med trafiktekniska åtgärder som lösning på problemet. Men för kvinnor innebär säkerhet samma sak som att känna sig trygg från att utsättas för hot och våld.⁵² Ibland kan till och med säkerhet och trygghetstänkandet verka mot varandra. Ökar man säkerheten till exempel genom att trafikseparera cykel och biltrafik minskar man kanske

tryggheten då inte lika många människor rör sig längs med ett separerat cykelstråk som dessutom i värsta fall kan omges av tät vegetation.

Vad gäller risken att utsättas för brottslighet så känner sig svenskarna tryggare än genomsnittseuropén även om brottsligheten i Sverige ligger ungefär på genomsnittet. Enligt Sven-Eric Liedman, professor i idé- och lärdomshistoria, så har utvecklingen i Sverige under de senaste decennierna gått från trygghet till säkerhet.⁵³ Människor i Sverige är inte lika oroliga för att gå ut jämfört med andra länder i västvärlden hävdar Ann-Marie Bergler, dåvarande generaldirektör för Brottsförebyggande Rådet, BRÅ.⁵⁴ I ett sådant här sammanhang är det dock problematiskt att framföra könsspecifik statistik när vi vet att kvinnor förhåller sig till andra risker än män. Bilden blir förenklad när man inte tar hänsyn till kvinnor och/eller sexuella minoriteter. Samma sak gäller på Malmö Stads hemsida. På frågan om man känner sig trygg eller otrygg om man går ut ensam en sen kväll i området där man bor, svarar 41 % att man känner sig otrygg. Tittar man närmare på siffrorna så kan man se att 50 % av kvinnorna känner sig otrygga jämfört med bara 30 % av männen. Skillnaden i män och kvinnors rädslor avslöjas även när man tittar närmare på vilka strategier kvinnor utvecklar för att kunna hantera rädslan.

Strategier

Kvinnors har olika sätt att förhålla sig till en upplevd risk, det som författaren Anja Snellman i sin roman *Rädslans Geografi* kallar för ”kryssandets teknik”. Beteendet som grundar sig på rädsla och de risker man förhåller sig till påverkar oftast inte det man gör i vardagen utan *hur* man gör det. Det mest extrema rädslorelaterade beteendet är isolering, när man inte går ut alls på grund av rädslan för brott.⁵⁵ Det kan bli en ond cirkel av att allt fler människor inte vågar gå ut på vissa tider under dygnet eftersom det skapar ett tomrum som gör att ännu färre människor vågar gå ut. Ett helt grannskap kan bli lidande av detta. Själva rädslan för brott kan därmed medföra ett socialt problem i sig.

Kvinnors upplevelser av risk påverkas av tid, rum och livssituation. Med livssituation innebär att till exempel åldern har betydelse, eller att man är extra försiktig om man har barn. Yngre kvinnor är rädda för sexuellt våld, äldre kvinnor för våld generellt. Funktionshindrade kvinnor känner sig ofta extra utsatta på grund av att de inte har samma möjligheter att försvara sig. Vad gäller rädsla och etnicitet varierar rädslor från grupp till grupp.

Birgitta Andersson har i sin forskning identifierat två typer av strategier som kvinnor använder sig av. Det första är att utrusta sig antingen med vardagliga ting som att ha nycklarna i handen eller att ha pepparspray. Risken med tårgas/pepparspray är dock att det lika gärna kan användas mot kvinnan i fråga. Att man utrustar sig beror på att man ser kvinnokroppen som sårbar och vill göra den mer jämbördig med mannens kroppsliga styrka. Till utrustningen kan också höra neutral klädsel eller till och med kläder som gör att man ser mer manlig ut, skor som går att springa i. Rädslan är tydligt kopplad till

Figur 3. Många primära cykelvägar har lagts separat från en större väg; en säker och vacker sträcka dagtid, men mörk och isolerad nattetid. Rum som på dagen känns öppna och säkra kan efter mörkrets inbrott kännas slutna och otrygga

kvinnokroppen. Den andra strategin utgörs av att undvika. För att minimera risken att råka ut för något undviks platser och rum som upplevs som farliga. Rummen varierar (se figur 4) ”Rum som är trånga, insynsskyddade, som saknar flyktväg och är obefolkade hänförs ofta till kategorin farliga rum, men öppna och tomma utrymmen kan också upplevas skrämmande.”⁵⁶ Vägen hem från arbetet förlängs när närmaste vägen hem genom en mörk park på kvällen blir otänkbar. En säker väg innebär nästan alltid en omväg.

Strategierna blir ett sätt att förhålla sig till rummet och kvinnor tar själva ansvaret för sin egen trygghet. Genom att synliggöra kvinnors strategier och sätta ord på ett inlärt beteende går det att hitta ett mönster som synliggör kvinnors begränsade tillgång till det offentliga rummet. Det är oerhört viktigt att ta vara på kvinnors erfarenheter som i dag bara ses som något som ingår i att vara kvinna. Kunskapen om hur kvinnor uppfattar sin omgivning kan vidare användas i arbetet med att skapa tryggare miljöer.

För att gå tillbaka till frågan om trygghet ligger på kvinnors eget ansvar så går det att dra slutsatsen att den till stor del faktiskt gör det. En gängse uppfattning kan sammanfattas i att Kvinnor bör vara försiktiga och har sig själva

	Empty	Crowded
Open	parks squares hills	bus/railway- stations city centres
Closed	underpasses, bridges dead end streets, some parks & forests	restaurants some tunnels shopping centres underground stations

Figur 4. En uppdelning av olika typer av rum som kan kännas skrämmande och som är associerade till en risk att utsättas för våld. Tabellen är tagen från Hille Koskelas forskning efter en studie i Helsingfors över områden som kvinnor upplevde som otrygga.

att skylla om de rör sig på fel platser.” Den här olyckliga ansvarsfördelningen upprätthålls av både män och kvinnor och är en av många konsekvenser av att vi lever i ett icke jämställt samhälle.

Den rumsliga utformningen

Hur staden är planerad och hur de olika delarna i en stad hänger samman har stor betydelse för hur staden upplevs. Trygghetsfrågor har varit betydelsefulla i stadsbyggande allt sedan stadskulturens framkomst. I och med det modernistiska stadsbyggandet under 1900-talet har andra frågor prioriterats⁵⁷ vilket har fått till konsekvens att vissa stadsdelar utgörs av segregerade områden som får svårt att bilda en stadsmässig helhet.⁵⁸

Urbanitet

I likhet med Jane Jacobs skriver arkitekt Bo Grönlund om vikten att uppnå och bibehålla känslan av urbanitet. Urbanitet bärs upp av mångfald i mötet med det annorlunda, det okända och det nya. För att det ska fungera krävs täthet/närhet av människor som bara kan uppnås av en funktionsblandning i staden. Gatustrukturen har stor betydelse för närhet, men det får inte vara för korta avstånd heller. Små avstånd kan leda till färre möten. Grönlund menar också att det är skillnad på staden och på grannskapet. Olika insatser krävs för att dessa platser ska upplevas som trygga. ”Rädslan för brott i staden kan leda till två grundläggande olika strategier i stadsbyggandet. I den första sprider man ut sig och isolerar sig, i den andra håller man staden samman och försöker att förstärka det offentliga livet.”

Rädslans platser

Går det att peka ut vissa typer av platser som farliga att vistas på? Det är problematiskt eftersom otrygghet utgörs av ett samspel av rädsla för både andra människor (män) och rädsla för rum. Vissa platser har rykte om sig att vara farliga. Att identifiera vissa platser som farliga på ett mer vetenskapligt sätt med hjälp av statistiska undersökningar är bekymmersamt eftersom det sätter upp ”sanningar” om *var* det är motiverat att vara rädd och inte. Samtidigt bör dessa rädslans platser identifieras så att åtgärder kan utföras. Identifieringen sker lämpligast genom kvalitativa metoder såsom djupintervjuer. Rädsla är en subjektiv upplevelse som ofta kan upplevas som irrationell. Birgitta Andersson har genom intervjuer med kvinnor mellan 20-60 år urskiljt vissa platser som

upplevs som mer skrämmande. Till dessa hör slutna rum. Det kan röra sig om till exempel parkeringshus, källare och gång-/cykeltunnlar. Anledningen till att slutna rum känns obehagliga är att flyktvägarna är begränsade. Dålig belysning kan också vara en bidragande orsak till att rum uppfattas som slutna. Att inte ha fri sikt upplevs negativt. I ett parkeringshus är den ofta begränsad på grund av skarpa svängar och pelare. Öppna rum som känns skrämmande är ofta parker eller rekreationsområden. En viktig skillnad mellan slutna och öppna rum är att öppna rum upplevs som otrygga främst på natten medan slutna rum kan kännas otrygga dygnet runt.⁵⁹

I sina intervjustudier uppmärksammar Koskela att kvinnor inte bara beskriver den fysiska platsen vid frågan ”var känner du dig otrygg?” utan nästan alltid inkluderar sociala kopplingar till platsen som gör den hotfull. Vissa platser stämplas som farliga av individer eller grupper av kvinnor på grund av att något har inträffat där exempelvis blottning eller sexuella trakasserier.⁶⁰ Den rumsliga utformningen påverkar upplevelsen av trygghet, men det är inte det enda som har betydelse. Koskela menar alltså att det finns starka begränsningar i att bygga bort rädsla. Detta betyder inte att det är meningslöst att förebygga brott i det fysiska rummet, bara att man ska vara medveten om begränsningarna och hur komplext problemet med rädsla är. Trygghetsskapande projekt måste kombineras med andra insatser såsom socialt arbete, kunskapsbyggande och omfattande jämställdhetsarbete.

Offentliga och privata rum

Våra städer och bostadsområden utgörs av olika rum, både inomhus och utomhus. Dessa rum kan vara privata eller offentliga. Uppdelningen privat/offentlig är problematisk eftersom den används i så många olika sammanhang. Offentlig betyder allmän, tillgänglig för allmänheten men kan även sägas avse verksamhet eller material som berör alla i ett samhälle.⁶¹ I regeringens pågående ”projekt mot sexualisering av offentliga rum” omfattas till exempel även massmedia i begreppet. Tidning, TV och Internet betraktas som en gemensam mötesplats och kan räknas in i en mer omfattande betydelse av det offentliga rummet.⁶² I ett ännu vidare plan kan offentligheten ses som den ”... demokratiska arenan för vårt samhälle, där frågor debatteras och kamper förs”.⁶³

Urbansociolog Mats Lieberg skiljer i sin forskning mellan offentliga platser och det sociala liv som utspelar sig på offentliga platser. Det som gör att stadens offentliga platser uppfattas just som offentliga är att alla stadens invånare kan nå dessa platser oavsett tid på dygnet. Parker och andra allmänna grönytor i staden hör hit. Parkens karaktär och ändamål styr människors beteende i parkerna. De olika platserna styr vårt uppträdande. Rent juridiskt skiljer man enskilt område från allmän eller offentlig plats.⁶⁴ Områden utomhus och inomhus som uppfattas som allmänna är oftast enligt lagen också allmän eller offentlig plats. Boende eller fastighetsförvaltare som vill ha en bostadsgård eller uteplats för sig själva måste i så fall avgränsa den så att det tydligt upplevs som enskilt område. Fysiska strukturer kan signalera att en plats är privat medan den juridiskt räknas som offentlig.⁶⁵ Även det motsatta förhållandet framträder när privata platser bär upp ett offentligt liv som på caféer, restauranger, teatrar, köpcentra etcetera. Graden av offentlighet på privata platser regleras genom öppettider och ordningsregler. Hur en plats används avgör om den uppfattas som offentlig eller inte. ”Offentligheten definieras med utgångsplats från den plats där det sociala livet utspelas”.⁶⁶ Det innebär även att en allmän plats måste kännas välkomnande och tillgänglig för att uppfattas som offentlig. Ett externt köpcenter som man bara kan nå med bil begränsar offentligheten. Ett fungerande offentligt liv innebär att människor måste kunna känna sig trygga.⁶⁷ Platserns offentlighet kan ändra sig under dygnet beroende på vem som intar rummet. Vår uppfattning om vad som är offentligt och privat är föränderlig och varierar också på olika platser runt om i världen. Våra egna föreställningar påverkar hur vi upplever olika platser, det tillsammans med den rumsliga organisationen och de fysiska strukturerna formar vårt helhetsintryck. ”Privat” får två, till synes något paradoxala, betydelser: Privat är inte bara knutet till det lilla livet i intimsfären utan också till den privata näringslivssektorn - som ju också tillhör samhällets offentliga arena. Gemensamt för båda är statens begränsade insyn och möjlighet till styrning.⁶⁸

Grannskapet

Offentliga platser i urbana miljöer skiljer sig från de platser man hittar i grannskapet. Villaförortens offentliga platser bärs inte upp av samma intensiva sociala liv. Det som rymts i en stadskärna kan inte på samma sätt rymmas i ett förortens bostadsområde. Det är inte heller meningen. Länken mellan det privata och offentliga måste vara tydlig för att skapa variationsrika, trygga miljöer, något som senare tiders småhusområden ofta saknar.⁶⁹ Det innebär

en avsaknad av de trygghetsskapande strukturer och element som kopplar människors privata rum till kvarter- och granngemensamma platser och vidare till offentliga stråk och platser. Arkitekterna Bo Bergman och Annika Scheele skriver lite syrligt att granngemenskapen numera går ut på att samsas över den gemensamma parkeringen.⁷⁰

Det är viktigt att vardagsmiljön gestaltas på ett sätt som gör att spontana möten lätt uppkommer, att det gröna och fysiskt tillgängliga för dem som färdas till fots representerar allt från verklig offentlighet till det snävt privata. Det är viktigt att det är lätt att orientera sig i ett område så att även den som är där för första gången lätt får en överblick och kan uppträda hemvant och därmed utstråla trygghet. Förutom bebyggelsestruktur är även skalan viktig. Grönområden får inte bli för vida i ett bostadsområde, kontakt med omgivande bebyggelse är av stor betydelse. Tydliga ansvarsgränser och god vård av yttremiljön skapar stabilitet och trygghet i ett område. Offentliga och halvvoffentliga rum är nödvändiga i grannskapet. Det är viktigt att det finns ett kontinuerligt, offentligt rum som varje tomt har tillträde till, det kan utgöras av en närpark eller en trottoar, som inte leder till en återvändsgränd. De halvvoffentliga rummen bör i sin tur vara ihopkopplade med de offentliga rummen.

Teorier runt brottsprevention och trygghetsarbete

”Trygghetsskapande åtgärder handlar absolut inte om att ta bort alla buskar och sätta upp strålkastare överallt.”⁷¹

Inom olika ämnesområden som sociologi och kriminologi finns det teorier om sambandet mellan byggd, miljö och brottslighet, teorier som rör sig från att byggd miljö inte har någon som helst påverkan på brottslighet till att byggd miljö som är dåligt gestaltad direkt skulle orsaka brott.⁷² Utgångspunkten i mitt arbete landar någonstans mittemellan dessa två påståenden, nämligen att byggd miljö eller parkmiljö kan skapa bra eller dåliga förutsättningar för brott. I Malmö går det att se tecken på hur segregation orsakar ökad brottslighet och därmed också ökad otrygghet.⁷³ Genom att se strukturer i lokalområden kan man även se förekomsten av kriminell aktivitet. Nedskräpning och skadegörelse i ett bostadsområde brukar vara en indikation på att det är något i området som inte fungerar. Det visar också tecken på anonymitet och ett diffust ansvar för miljön.⁷⁴ Otrygghet hänger delvis ihop med den egentliga brottsförekomsten

Figur 5. Med hjälp av Space syntax-analyser går det att förutsäga rörelsemönster beroende på stadens fysiska strukturer. Röda linjer har hög rörelsepotential, blå har låg. Bilden ovan visar en Space Syntax-analys utförd i London. ”Alla de rumsliga processer som genererar vår byggda miljö är också sociala processer, alla de rumsliga strukturerna hos brottsligheten är också sociala strukturer”. (Hillier, se Öberg red. 2002)

men också av föreställningar om var brott kan ske. Brottsförebyggande arbete kan parallellt vara trygghetsskapande beroende på vilka åtgärder man riktar in sig på. Det är långt ifrån självklart att genusaspekter införlivas i brottsförebyggande projekt som tenderar att fokusera mer på säkerhet än trygghet. Mer än ofta saknas ett maktperspektiv.⁷⁵ Tidigare i det här kapitlet har olika feministiska forskare och teorier presenterats. Här följer en kort redogörelse av olika teorier inom brottsförebyggande arbete.

Jacobs och Newman

En bok som i stort sett all litteratur som behandlar brottsförebyggande arbete refererar till är journalisten Jane Jacobs *The Death and Life of great American Cities*. I samband med Jacobs nämns ofta arkitekten Oscar Newman och hans bok *Defensible Spaces Crime Prevention through Urban Design* som hennes

motpol. Jacobs förespråkar den traditionella staden och dess öppna platser där anonymitet inte är ett problem. Stadens främlingar är dess invånare som befolkar gatan och dess ögon som övervakar den. Det är enligt Jacobs de underutnyttjade urbana rummen som möjliggör kriminalitet och otrygghet. En mer organiserad övervakning leder inte nödvändigtvis till tryggare platser, den informella övervakningen är att föredra. Anonymitet och trygghet existerar parallellt. Anonymiteten som Jacobs värdesätter ser Newman som ett problem. Newman menar att förutsättningar för den informella sociala kontrollen är viktig för utformningen av den fysiska miljön. Detta kan ske genom att man i ett avskilt rum ska kunna urskilja invånare och inkräktare. Dessa möjligheter får man genom att dela upp grannskapet i mindre enheter. Börjar folk skydda sig som individer i stället för som granngemenskap kan kampen mot otrygghet och brottslighet gå förlorad. Newman är även en av de första planerare att diskutera och förespråka övervakningskameror i ett stadsplanerings-sammanhang.⁷⁶ Newman beskriver territorialitet som en välfungerande mekanism som skapar symboliska gränser för att visa på var det är privat område. Men territorialitet kan även få oavsiktliga effekter som överdriven social kontroll och social uteslutning. I en kombination av fysiska strukturer och elektronisk övervakning sätts förutsättningarna för ett tryggt område. Newman diskuterar fyra olika territorier: det privata rummet, det halvprivata rummet, det halvoffentliga rummet samt det offentliga rummet. Ju mer privat ett område är desto tydligare framträder ansvarsfördelningen. Newman förlitar sig till att den privata sfären kan skapa ordning och trygghet, medan det för Jacobs är tvärtom. Det kan på ett sätt vara orättvist att sätta Newman och Jacobs mot varandra eftersom Jacobs fokuserar på staden och stadskärnan medan Newman riktar sin uppmärksamhet mot bostadsområden.

Hillier och rumsliga strukturer

En av dem som har byggt vidare på Jacobs teorier om den levande staden är Bill Hillier, professor i urban morfologi. Hillier har undersökt den rumsliga logiken av att ett brott begås och menar att de miljöer som Newman förespråkar med inbyggda gårdar kan skapa fler brottstillfällen än den traditionella rutnätskvarteret.⁷⁷ Hillier har utvecklat en analys av interaktionen mellan olika verksamheter i stadsrummet som han kallar "Space syntax". Rörelselinjens inbördes relationer påverkar flödet i en stad och genom att använda sig av metoden går det att på förhand se hur fotgängare kommer att röra sig i en

planerad stadsdel. På så sätt kan man synliggöra hur tilltänkta huvudstråk kommer att fungera i ett område.⁷⁸

Det går aldrig att undersöka brottslighet mot bakgrund av ett "socialt och ekonomiskt tabula rasa".⁷⁹ Hillier menar att den relativa tryggheten längs med gator i stor utsträckning tillgodoses av bostäder som har kontakt med gatan, linjäritet, god ömsesidig sikt, och inget sekundärt tillträde till fastigheten. Generellt för hela staden gäller att återvändsgator som är kopplade till gångvägar är mindre säkra än genomfartsgator. Segregerade gångvägar bör också undvikas.⁸⁰

Social och situationell prevention

Den fysiska miljön avspeglar social status och anseende i sitt utseende. Social brottsprevention med bland annat bra bostäder och goda uppväxtvillkor för barn har varit en viktig del av nordisk välfärdspolitik. Situationell brottsprevention innebär att man på plats vill förändra förutsättningar som kan leda till brott. Social prevention medför att man minskar individens benägenhet att begå brott. Situationell brottslighet innebär att man genom gestaltning av den fysiska miljön skapar en miljö som minskar antalet brottstillfällen. Det kan ske på olika sätt som att man ser till att platser är befolkade under stora delar av dygnet. Det kan också ske genom övervakning, informell eller organiserad, som i sin mest extrema form finns representerad i "gated communities" som slår över åt andra håller och skapar segregation genom en "vi och dom känsla". Det måste även inom de fysiska strukturerna finnas plats

för förändrade sociala förhållanden i området.⁸¹

noter kap 2

- 1 Koskela 1999 s 7
- 2 Rose 1996 s 17
- 3 Sociospatialitet innebär att rum och handlingar inte går att skilja från varandra.
Rummet existerar inte i sig utan formas och förnyas ständigt av människors handlingar.
- 4 Rose 1996 s 18

- 5 Börjesson, Ulmanen 1998
- 6 Yeandle 1996 s 2
- 7 Nationalencyklopedin
- 8 För vidare fördjupning inom ämnet rekommenderas författare som Dolores Hayden,
Mona Domosh och Joni Seager
- 9 Börjesson, Ulmanen 1998
- 10 Jansdotter 2004
- 11 Listerborn 2002 s 21
- 12 ibid.
- 13 Andersson 2000
- 14 Historiker och professor Yvonne Hirdman har haft stort inflytande på feministisk teoribildning i Sverige bland annat i och med införandet av begreppet genusystem. Genusystemet har två bärande principer eller logiker; Den första är isärhållandets logik, som polariserar könen och tillskriver dem motsatta egenskaper och norm verksamhetsområden. Den andra är hierarkiseringens logik, som gör mannen till för det mänskliga och värderar det han är och gör högre än det kvinnan är och gör. (Hirdman 2003)
- 15 Rose 1996 s 17
- 16 Historiskt har offentliga kvinnor betraktats som prostituerade. Fortfarande idag kan en ensam kvinna som står och väntar på någon riskera att bli utsatt för kommentarer och trakasserier till skillnad från en man i samma situation. I mer privata rum händer det att mäns närvaro ifrågasatts, bland annat som personal inom barnomsorgen. (Listerborn 2000) s 22
- 17 Listerborn 2000 s 41
- 18 Rose, 1996 s 24
- 19 Andersson 2000 s 14
- 20 Berntsson, 1996 del 2 s 11
- 21 Berntsson 1996
- 22 Sangregorio 1994
- 23 Kvinnors byggforum hemsida 2005-04-14
- 24 Berntsson 1996
- 25 Mål och planeringsramar Uppsala kommun 2000
- 26 Friberg, Larsson 2002 s 10
- 27 Friberg, Larsson 2002 s 19
- 28 Friberg, Larsson 2002 s16
- 29 Vägverkets hemsida
- 30 Andersson 2000 s 12
- 31 Lundkvist 1998 s 58-59
- 32 Listerborn 2004 s 27
- 33 Rose 1996 s 35
- 34 Koskela 1999
- 35 Andersson 2005
- 36 Filosofen Judith Butler ser "könet" som handlingar, diskursivt bestämda av den heterosexuella matrisen. Den heterosexuella matrisen kan ses som det kulturella raster som står i centrum för genusordningen. Den kräver att genus följer på kön samt att dessa formas som olika och därmed skapar begär för det motsatta könet. Detta gör vissa identiteter möjliga, andra omöjliga. (Butler 1990)
- 37 Tiby 1999
- 38 Malmö Stads hemsida
- 39 Listerborn 2002 s 80
- 40 Valentine 1989
- 41 Valentine 1989
- 42 Koskela 1999 Women's Spatial Confidence Versus Fear of Violence s 315
- 43 Andersson 2000
- 44 Koskela 1999 Women's Spatial Confidence Versus Fear of Violence s 305
- 45 Andersson 2005

46	Listerborn 2002 s 89	70	Bergman, Scheele 2000
47	Andersson 2000	71	Holm, Eva intervju 2005-05-09
48	Lundgren et al 2001	72	Bo Tryggt 01
49	Andersson 2001 s 38	73	Torstensson föreläsning 2005-04-06
50	Koskela 1999 Women's Spatial Confidence Versus Fear of Violence s 303	74	ibid.
51	Nationalencyklopedin	75	Listerborn 2004
52	Andersson 2001 s 32	76	Koskela 1999 Women's fear of attack in the built environment s 3
53	Öberg (2002)	77	Listerborn 2002 s 79
54	s 14, Att förebygga brott och rädsla	78	Dhalgren 2000 s 13
55	Wiklund 1991 s 16	79	ibid.
56	Andersson 2005 s 6	80	Öberg, Johan Red. 2000 s 103
57	Som ett exempel har säkerhet i många fall gått före trygghet i trafikseparerade bostadsområden som till exempel Holma i Malmö eller Bergsjön i Göteborg.	81	Bo Tryggt 01
58	Grönlund 2002 Föreläsning Köpenhamn		
59	Andersson 2001 s 41		
60	Koskela 1999 Women's fear of attack in the built environment s 12		
61	Nationalencyklopedin		
62	Regeringens hemsida näringsdepartementet		
63	Lieberg 1992 s 20		
64	Nationalencyklopedin		
65	Listerborn 2004 s 19		
66	Lieberg 1992 s 99		
67	Lieberg 1992 2 101-102		
68	Börjesson, Ulmanen 1998		
69	Bergman, Scheele 2000 s 12		

3 BROTTSFÖREBYGGANDE ARBETE

I Sverige har planerare och andra professioner inte ägnat brottsförebyggande arbete någon större uppmärksamhet i modern tid. Med inspiration från länder såsom Danmark och Storbritannien lade justitiedepartementet på 90-talet grunden till brottsförebyggande arbete med *Allas vårt ansvar* (1996) där tyngdpunkten ligger på social brottsprevention. För att komplettera med en översikt av situationell brottsprevention följdes *Allas vårt ansvar* upp av Boverkets skrift *Brott, bebyggelse och planering* med den fysiska miljön i fokus. (1998) Olika riktlinjer har sedan dess förekommit, bland annat i skriften *Bo tryggt 01* (2001). Det nationella brottsförebyggande arbetet i Sverige utgår idag från Brottsförebyggande rådet (BRÅ). BRÅ är en statlig myndighet under justitiedepartementet. BRÅ ska verka för att minska brottsligheten och öka tryggheten i samhället genom att ta fram fakta och sprida kunskap, utveckla metoder och samarbeta med andra myndigheter inom rättsväsendet.¹ Arbetet bygger på en decentraliserad organisation med verksamhet på den lokala kommunala nivån. Två tredjedelar av landets kommuner har lokala brottsförebyggande råd eller liknande samverkansformer. De aktiviteter som de flesta lokala råd uppger att de arbetar med är förebyggande aktiviteter inom skolan, insatser mot drogmissbruk, insatser mot ungdomar i riskzonen, nattvandring och alkoholförebyggande arbete.² Mest uppmärksamhet ägnas alltså åt social brottsprevention på lokal likväl som på nationell nivå. Arkitekt Björn Klarqvist menar att få uppfattar situationell prevention som betydelsefull. Han menar att arkitekter, planerare och tekniker inte är skolade att se sambanden mellan de fysiska och sociala aspekterna.³

Erfarenheter från Göteborg

Trygghetsarbete och brottsförebyggande arbete i Göteborg har fått stor nationell uppmärksamhet. Ännu en anledning till att jag tar upp Göteborg som exempel är att kommunen har varit föregångare inom trygghetsarbetet i Sverige, särskilt vad gäller frågor som berör kvinnor och trygghet. Redan i början av 90-talet fanns en jämställdhetsgrupp på stadsbyggnadskontoret i Göteborg som speciellt intresserade sig för kvinnors upplevelser av rädsla i offentliga rum. Exempelvis har skrifter som *Tryggare stad* producerats, som beskriver tre olika kvinnors förflyttningsprojekt mellan hem och arbete. Vardagliga situ-

ationer beskrivs för att identifiera olika platser som upplevs som skrämmande. Ett tydligt genusperspektiv genomsyrar skriftens resonemang.

Tryggare Mänskligare Göteborg är namnet på Göteborgs brottsförebyggande råd som bildades år 2000. Fokus ligger på sociala insatser även här men den fysiska miljön betonas också. I policyförklaringen till Tryggare Mänskligare Göteborg står det att "...alla i Göteborg skall känna sig trygga att röra sig fritt i staden, när man vill och vart man vill" Hög prioritet ges åt den fysiska miljön. Om staden är vacker och trivsamt bli det även en trygg stad. Kvinnofrid tas upp i ett eget kapitel i policyförklaringen:

"Om staden gestaltas utifrån vad som är säkert och tryggt för kvinnor skulle alla vinna på det. Idag undviker kvinnor att vistas på vissa platser vissa tider på dygnet. Vårt arbete är inriktat på att göra dessa platser tryggare men också att stärka attityder och värderingar som främjar jämställdhet och kvinnofrid. Det pågår i Göteborg en mängd aktiviteter för att minska våld och utsatthet i hemmen."

Figur 6. Hjalmar Brantingsplatsen (vänstra bilden) har blivit något av en symbol för det situationella trygghetsarbetet i Göteborg. En mörk och otäck passage har gjorts till en tryggare plats med höga arkitektoniska kvalitéer. Här ovan i jämförelse med Vågmästarplatsen (bilden till höger), en annan spårvagnsstation som fortfarande har tunnlar som känns olustiga att passera.

Uppmärksammade projekt i miljonprogramområden som Tynnered och Bergsjön har genomförts. Rymdtorget i Bergsjön upplevdes av många som en otrygg plats, omöjlig att undvika eftersom spårvagnsstationen ligger där. I samverkan med boende i stadsdelen genomfördes miljöförbättringar. Carina Listerborn som har bedrivit forskning om Göteborgs trygghetsarbete menar att de ovannämnda projekten egentligen inte har inneburit så stora fysiska förändringar. Utvecklingen går långsamt framåt.⁴ Trots att Göteborgs brottsförebyggande råd talar om kvinnofrid menar Listerborn att det ”tycks finnas en allmän osäkerhet i att öppet tala i termer av kön.”

Endast ett fåtal personer har intresserat sig för ett genusperspektiv och det faktum att kvinnor och män kan uppleva situationer olika. Vidare menar Listerborn att bara för att kvinnors rädsla har diskuterats behöver det inte betyda att man anlagt ett genusperspektiv på rädsla och brott. Kvinnor nämns oftare efter kön än vad män gör.⁵ Våldtäktsmännen som kvinnor antas frukta utgörs snarare av ett fenomen än som verkliga män.

”Skillnaden mellan att addera en fråga, i detta fall kvinnors rädsla, och att integrera ett könstänkande ligger bland annat i att både kvinnors och mäns erfarenheter ska utgöra en grund för de åtgärder som implementeras”⁶

Trygghetsvandringar

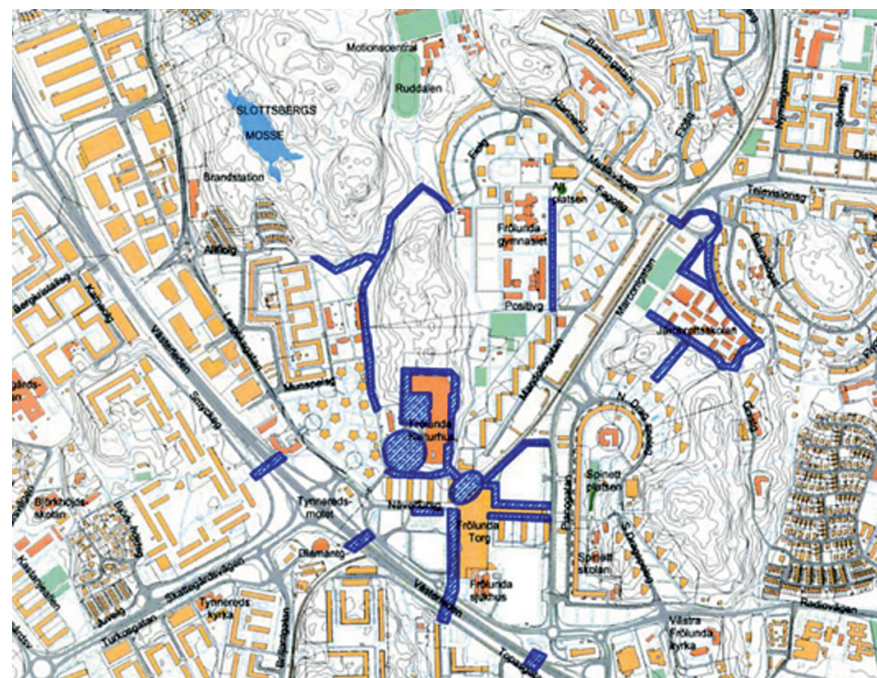
För att skapa en bättre närmiljö och samtidigt få med de boende i processen har trygghetsvandringar visat sig vara en bra metod. Även på det här området har Göteborg varit något av pionjärer på området. Trygghetsvandringar kan genomföras tillsammans med boende i ett område eller med de anställda på stadsbyggnadskontoret, en skolklass eller det lokala bostadsföretaget. Tillsammans kan man identifiera platser som känns otrygga. Vandringarna kan göras både dagtid och efter mörkrets inbrott. Samhällsplanerare Eva Holm och arkitekt Gerd Cruse Sondén vid stadsbyggnadskontoret i Göteborg har tagit fram en manual för trygghetsvandringar. I manualen listas tre olika perspektiv sorterade efter skala och åtgärdsomöjligheter som kan vara bra att sortera sina tankar efter:

1. *Skötsel och underhåll*: Skräp, skymmande buskar, sly eller trasiga lampor, bänkar och lekredskap. Allt sådant som snabbt går att åtgärda.

2. *Bebyggelsens och olika anläggningars utformning*: Skymmande murar, mörka kusliga parkeringshus, entréers utformning, fönsters placering, belysning, gångtunnlar, busskurer och spårvagnshållplatser.

3. *Stadsplanens utformning*: Otryggt ingenmansland obefolkade mellanrum, otrygga passager, områden som det är svårt att hitta i, enformiga miljöer.

Holm och Cruse Sondén betonar att det också är viktigt att titta på bra lösningar och vad det är som gör att en del platser känns trivsamma och vackra och framhålla det som känns tryggt.⁷ Holm betonar att det är oerhört viktigt att insatser verkligen genomförs efter en trygghetsvandring med allmänheten. Om lampor förblir trasiga och mörka buskage står kvar tappar människor förtroendet för kommunens vilja att förbättra omgivningen. Det är därför viktigt att identifiera förbättringar som kan ske snabbt.⁸ Det mest ideala är

Figur 7. En karta kan bli resultatet av en trygghetsvandring. Den här kartan över Frölunda visar med blå fält vilka platser som upplevdes som otrygga av dem som deltog i vandringen.

om en uppföljning till trygghetsvandringen görs. Trygghetsvandringar kan och bör genomföras regelbundet och blir först då ett bra verktyg för att urskilja strukturer i den fysiska miljön som kan förbättras.⁹

Standardisera för trygghet

Det pågår för närvarande ett internationellt samarbetsprojekt som har fokus på att ta fram en standard för brottsförebyggande arbete. Projektet administreras av den Europeiska Standardiseringskommissionen. Denna standard ställer krav på stadsrummet. Både vid nyplanering och i befintliga områden ska lösningar väljas som kan förebygga brott. Det innebär att byggnader, gator, parker får olika krav exempelvis belysning och dragning av gångvägar. Standarden beräknas vara klar under 2005.¹⁰ Det går att fråga sig om en standardisering för trygghetsfrågor är lämplig. Går det att mäta trygghet? Ett område är inte det andra likt. Syftet för det brottsförebyggande arbetet kan vara olika. Det kan handla om att minska bilinbrott, minska överfall och rånrisk eller att förstärka trygghetskänslan. Beroende på vad det handlar om måste insatserna också bli därefter. Faran att den urbana, spännande staden försvinner i strävan efter trygghet finns alltid närvarande. Olika önskemål kommer alltid att komma i konflikt med varandra och varje situation bör behandlas unikt. Trygghetsarbete kan leda till exkludering av vissa grupper i samhället. En sanering och en exkludering av det onormala kan göra stadsrummet otillgängligt för dem som inte lever upp till normen i samhället.¹¹ Klarqvist menar att det ofta finns en uttalad avsikt från myndigheters sida att skapa ett öppet samhälle men att det faktiska handlandet inte går i samma riktning. Ytterligare en risk vid standardisering är att problemen förenklas och kameraövervakning ses som ett lämpligt alternativ att skapa trygghet. Ett ständigt närvarande problem är att ett ökat fokus på brottsförebyggande åtgärder kan leda till ett mindre öppet samhälle där allmänheten inte har rätt att beträda vissa platser. Övergångszoner mellan offentligt och privat är viktiga för liv och kontakter i staden, hårda och kontrollerande övergångar motverkar detta. Kampanjer och rent polisiära insatser kan vara politiskt viktiga men skapar knappast samhällen som är mer långsiktigt tryggare eller integrerade.¹² Koskela har utfört studier om kvinnors inställning till övervakningskamerors effekt som trygghetsskapande element. Många kvinnor föreföll vara skeptiska till kamerornas tillförlitlighet vad gällde att förhindra sexuella trakasserier och våld. Snarare bidrar det till känslan att vara *under* kontroll än att själv *ha* kontroll över rummet.¹³

noter kap 3

- 1 Brottsförebyggande rådets hemsida
- 2 ibid.
- 3 Klarqvist 2004 s 28
- 4 Listerborn 2002
- 5 Listerborn 2002
- 6 Listerborn 2002 s 199
- 7 Manual Så här gör man en trygghetsvandring, hemsida
- 8 Holm, intervju/samtal 2005-05-06
- 9 Manual Så här gör man en trygghetsvandring, hemsida
- 10 Bo Tryggt 01 2001
- 11 Klarqvist s 26 2004
- 12 Birgersson 1998 s 37
- 13 Koskela 1999 s 16 Safe to be afraid

4 TEORETISKA UTGÅNGSPUNKTER

”I planeringen skapas förutsättningar för hur både kvinnor och män kan leva sina vardagliga liv, men genusperspektivet är ännu inte införlivat i planeringsprocessen”¹

Vad innebär ett genusperspektiv på fysisk planering?

Hur förhåller sig landskapsplanering som ämne till genusfrågor? Det är ett ganska nytt möte mellan två världar och det enda som säkert går att konstatera är att det finns ett stort behov av att knyta ihop feministisk teoribildning med planering. Än så länge är kunskapen inom området fragmentarisk och utspridd, det teoretiska underlaget befinner sig fortfarande i sin uppbyggnadsprocess.²

Den här uppsatsens utgångspunkt är att ett genusperspektiv måste tillämpas i högre utsträckning inom fysisk planering. Vad menas egentligen med genusperspektiv? Om vi börjar med att titta på ordet genus så har begreppet inom svensk forskning lånats från lingvistikens värld för att motsvara engelskans gender. Genus används för att skilja det kulturella och socialt skapade könet från det biologiskt skapade könet. Inom feministisk forskning möter man både begreppen genusperspektiv och könsteoretiskt perspektiv.³ Genus beskriver kvinnor och mäns erfarenhetsvärldar och är ett bättre begrepp än ett ”jämnställdhetsperspektiv” eftersom det kan ge den felaktiga uppfattningen att vi redan lever i ett jämställt samhälle. Hirdmans genussystem som omnämns i kapitel två, delar upp ting och sysslor i kvinnlig och manligt och som generellt värderar det manliga högre än det kvinnliga. Jag menar i likhet med Hirdman att kvinnligt och manligt är socialt, kulturellt konstruerade begrepp. Kvinnor som underordnad grupp har haft mindre möjligheter att direkt påverka fysiska strukturer som bygger våra städer både när det kommer till bebyggelsestrukturer och infrastruktur. Ojämnställda maktförhållanden återspeglas både i planeringen av den fysiska miljön som i vistelsen av den. Jag är inte ute efter att påvisa en kvinnlig särart. Män och kvinnor måste få lika stort inflytande på beslut som tas som påverkar allas liv. Detta är något man måste jobba aktivt för. Detta kan bland annat göras genom att uppmärksamma att kvinnor och män använder staden på delvis olika sätt. Vad innebär ett genusperspektiv för fysisk planering? När olika planeringsbeslut fattas är

det självklart att man måste se konsekvenserna av detta ur olika perspektiv. Exempelvis uppmärksammar man miljökonsekvenser i en miljökonsekvensbeskrivning. Genusperspektiv innebär att könsförhållanden synliggörs och att dessa förändras och utjämnas via skapandet av nya förhållningssätt och beteendemönster. Det innebär i sin tur att man gör sig av med gamla fördomar, föreställningar och invanda tänkesätt. Något som tidigare har uppfattats som könsneutralt måste undersökas och kritiskt granskas.⁴ Ett genusperspektiv inom planering handlar om att analysera rumsliga sammanhang och visa på att rum och kön är ihopkopplade, att platsen har betydelse för skapandet och återskapandet av könsrelationer.⁵ Det är även viktigt att se till hur ett samhälles genusordning förhåller sig till andra ordningar baserade på till exempel klass, etnicitet och sexualitet.

Att se på fysisk planering ur ett genusperspektiv innebär framförallt för mig att man ser till helheten. Kvinnors vardagsliv och rörelsemönster kommer sällan med i beräkningarna när man till exempel ska bygga en ny trafikled. Istället för att ta tillvara på människors kunskap om sin närmiljö och vardagliga förflyttningar så tittar man på lönsamhetskalkyler för hur snabbt man nu kan färdas mellan punkt A och punkt B. Problemet är bara att kvinnors resmönster ser betydligt mer komplicerade ut. Smidiga övergångar mellan privata och offentliga rum måste finnas. Rum och platser kan både förändra och cementera rådande könsroller. Även om man inte ställer upp på att skillnaderna mellan kvinnors och mäns sysslor måste utjämnas så är det orimligt att planera utifrån dagens och gårdagens manliga beteenden och preferenser. I mitt uppsatsarbete förutsätter och utgår jag från att vi är på väg mot ett mer jämställt samhälle. Ett samhälle som inte längre kan planeras efter ojämställda mäns beteendemönster. Grundläggande värderingar och attityder måste förändras.

noter kap 4

- 1 Andersson 2000 s 17
- 2 Friberg, Larsson 2002 s 27
- 3 En av anledningarna till att ”genusperspektiv” har blivit ett vanligare begrepp än könsteoretisk” är att även kön ses som en kulturell konstruktion. Båda begreppen används dock fortfarande. Se Hirdman, Genus om det stabila föränderliga former (2003)
- 4 Friberg, Larsson 2002
- 5 Forsberg 2003 s 17 Definitionen anges i källan inom det geografiska kunskapsområdet men kan delvis appliceras på fysisk planering.

5 MALMÖ

Malmö växer i storlek, både beträffande invånarantal och arealmässigt. Öresundsbron placerar Sveriges tredje största stad centralt i regionen och med den framtida Citytunneln antas Malmös kollektiva nätverk förstärkas ytterligare. Kommunikationsmöjligheter för stadens invånare förtätas. Malmö har utmärkt sig på kartan med stadsbyggnadsprojekt som Bo01. Fokus har på senare år främst legat på nyexploatering i västra Malmö; Västra hamnen, och planeringen av den nya stadsdelen Hyllievång.

Malmö bär delvis fortfarande på bilden av att vara en problemstad. Staden har förknippats med en nedgången stadsmiljö men hårt arbete att råda bot på det skamfilade ryktet har gett goda resultat. En gång var Malmö föregångare i byggandet av det svenska välfärdssamhället.¹ I början av 1900-talet skedde den stora expansionen av Malmös industrier med en höjdpunkt i efterkrigstid. Ett allsidigt näringsliv skapade välgång, åtminstone i vissa samhällsskikt. Men Malmös industristruktur som dominerades av lågteknologisk verksamhet skulle så småningom slås ut. Under 1970-talet fortsatte industrins tillbakagång och Malmös prägel som industristad började blekna. Invånarantalet sjönk under 70- och 80- talet. 1985 fanns det ca 229 000 personer i kommunen.²

De senaste 20 åren har befolkningen ökat stadigt, vilket innebär att Malmö nu har 269 142 invånare. Fram till år 2010 förväntas folkmängden fortsätta att öka till 281 000.³ De senaste 10 åren har bostadsbyggandet inte på lång väg motsvarat befolkningsökningen. Efterfrågan på småhus är stor, så pass stor att familjer lämnar kommunen för att söka sig till andra mer "barnvänliga" kommuner. För att stilla den stora efterfrågan på småhus i kommunen planeras ny bebyggelse på många platser, bland annat i östra Malmö, i stadsdelen Husie.

Husie

I Husie bor det idag 17 600 människor. Befolkningen utgörs till största delen av barnfamiljer och pensionärer. Bebyggelsen är vad man kan vänta sig av ett område i stadens utkant: en blandning av småhus, flerfamiljshus, radhus, villor och jordbruksfastigheter.⁴ Husie marknadsförs av kommunen som den gröna stadsdelen och har också mer grönområden per person än övriga Malmö. En

Figur 8. Bild över Malmö som visar stadsdelen Husie och utbyggnadsområdet Fortuna/Hemgården

stor del av stadsdelens gröna ytor består emellertid av jordbruksmark som inte går att utnyttja för rekreation. Den största delen av bebyggelsen är från 1960- och 1970-talets småhusvåg. Ett övergripande mål i *Översiktsplan för Malmö 2000* (ÖP 2000) är att Malmö ska bibehålla sin kompakta karaktär. Bebyggelsen ska hålla sig inom Yttre ringvägen samt expandera i redan friliggande orter som Oxie. En fördjupad översiktsplan för utbyggnadsområdet Fortuna och Hemgården färdigställdes i januari 2005. I ÖP 2000 nämns att Hemgården och Fortuna bör inrymma en blandning av bostäder och verksamhet som uppfattas som icke-störande.⁵

Husieborna tycks överlag vara nöjda med sin boendesituation. Enligt en undersökning från 1996 anser sig hela 90 procent av de tillfrågade vara ganska eller mycket nöjda jämfört med Södra Innerstaden⁶ där siffran ligger på knappa 63 procent.⁷ Bofastheten är hög i Husie, troligen skapar detta en stabilitet och trygghet i granngemenskapen. Nästan tre fjärdedelar av alla tillfrågade i Husie kände stark samhörighet med sitt bostadsområde. Förutsättningarna

för ett socialt nätverk är betydligt gynnsammare i Husie än vad de är i Södra Innerstaden vilket också visar sig i siffrorna i frågan: "Hur säker och trygg känner du dig när du går ensam i ditt bostadsområde och det är mörkt?" I Södra Innerstaden svarade 13 procent mycket osäker jämfört med bara 3 procent i Husie. I Södra Innerstaden kände sig 25 procent mycket säkra jämfört med Husies 46 procent. Återigen finns det ingen könsspecifik statistik, men siffrorna talar ändå ett tydligt språk.

Malmö arbete med brottsförebyggande åtgärder

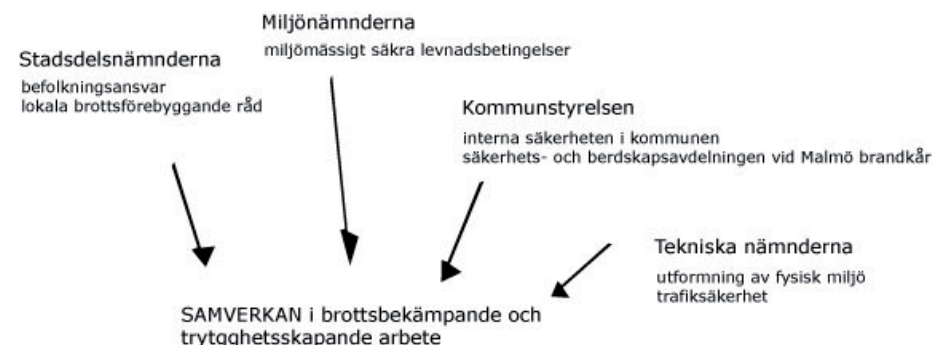
"En stad där många människor vistas ute på gator och torg, även på kvällarna är tryggare än städer folktomma efter mörkrets inbrott." ⁸

I stadskontorets undersökning om utflyttning från Malmö uppges en otrygg miljö som en vanlig orsak till att man lämnat staden. Det finns även undersökningar som visar att den upplevda otryggheten är högre i Malmö än i Stockholm trots att brottsnivån är högre i Stockholm.⁹ Trygghet och säkerhet prioriteras numera högt av politiker i Malmö kommun. År 2001 antog kommunfullmäktige i Malmö en övergripande strategi för det brottsförebyggande arbetet som finns sammanfattat i skriften Malmö - Trygg och säker stad. Strategi för det brottsförebyggande arbetet samt handlingsplan 2002-2003. Den beskriver hur brottsförebyggande åtgärder ska genomföras, vilket bör ske i nära samverkan med folkhälsoarbetet och det sociala trygghetsarbetet. ¹⁰

Det är många som känner sig otrygga på stadens gator och även i sina egna närområden. Sedan 1998 har polisen utfört trygghetsmätningar som har omfattat 3000 malmöbor i åldrarna 16-64. Trygghetsmätningarna utförs årligen och nu i nära samarbete med kommunen. Mätningarna har visat att den lokala problemnivån i Malmö är hög. Inslag i närmiljön som ordningsstörningar, nedskräpning, skadegörelse och störande grannar skapar en otrygg miljö för Malmöns invånare.¹¹ Vad gäller Malmö Stad så är brottsnivån högst i centrala Malmö och Södra Innerstaden. Även Fosie och Rosengård har hög brottslighet. Känslan av otrygghet var störst bland kvinnor och personer som själva utsatts för brott. Undersökningen visar ett klart samband mellan problemnivån i bostadsområdet, utsatthet för brott och upplevd otrygghet.¹² Liknande resultat återfinns i internationella undersökningar.¹³ Malmö Stads brottsförebyggande arbete grundar sig även det på regeringens nationella brottsförebyggande program Allas vårt ansvar. Det brottspreventiva arbetet delas inom kommunen

upp i social brottsprevention och situationell brottsprevention.¹⁴

Det är Stadsbyggnadskontoret tillsammans med Gatukontoret som har huvudansvaret för den situationella brottspreventionen. Stadsbyggnadskontoret har ansvar för den fysiska planeringen, åliggandet består av att "... beakta brottförebyggande och trygghetsskapande aspekter och avväga dessa mot andra intressen".¹⁵ Ovanstående formulering är något otydlig och man får känslan av att trygghetsarbetet i fysisk miljö inte är högsta prioritet. Handlingsplanen påpekar samtidigt att ökad kompetens krävs hos arkitekter och planerare. En intern utbildning har pågått med ett seminarium som startskott 2003 och har följts upp av trygghetsvandringar och workshops. Trygghetsarbetet har bland annat resulterat i sammanställandet av ett antal ambitiösa riktlinjer. Målen med dessa riktlinjer är att "blanda, befolka och öka rörligheten samt främja naturliga möten och göra stadens rum tydliga"¹⁶. Rent praktiskt innebär det att funktionsuppdelningen ska minska genom att arbetsplatser och bostäder blandas. Rörligheten mellan olika stadsdelar ska öka, och de barriärer trafiken utgör ska minska. Riktlinjerna går även in på att utformning och materialval har betydelse, för upplevelsen av trygghet. Utseendet på fasader och förhållandet mellan privata och offentliga zoner anges som andra viktiga faktorer att ta hänsyn till.¹⁷ Gatukontoret spelar en stor roll i och med de praktiska

Figur 9. Ansvarsfördelningen för brottsbekämpande och trygghetsskapande arbete i Malmö Stad.

åtgärderna i trygghetsarbetet. ”Gatukontoret ska tillsätta en projektgrupp med uppgift att bevaka trygghetsaspekter i utformningen av offentliga platser och kommunikationsleder.”¹⁸ Andra ansvarsområden som nämns i handlingsplanen är allmänna åtgärder som kan förbättra tryggheten såsom öppnare siktförhållanden och ljusare färgsättning. Dessutom ska problemområden identifieras.¹⁹

Birgitta Andersson har i samarbete med gatukontoret genomfört en forskningscirkel med temat genusperspektiv i fysisk planering. på genus, som konkret exempel användes utformningen av Citytunnelns hållplatser. Efter projekt avslutades har man emellertid medvetet valt att inte ha ett uttalat genusperspektiv. I rädsla att få trygghetsplanering att bli en kvinnosaksfråga och därmed automatiskt få en sänkt status vill man i stället att genusperspektivet naturligt ska ingå i en helhet. Man talar hellre om en mänsklig synvinkel än en kvinnlig, hellre om humanism än feminism. En planerare går till och med så långt till att säga att det vore diskriminerande att behandla kvinnor som en speciell kategori. Det finns redan många kategorier att ta hänsyn till; barnperspektiv, handikappperspektiv, invandraperspektiv. Kvinnoperspektivet blir ett i mängden medan män fortfarande utgör normen där det inte talas om något perspektiv. Tankegångarna är förståeliga, många gånger måste man välja sina ord. Att prata om feminism i planeringssammanhang är fortfarande kontroversiellt, men att inte prata om det alls lämnar kvar en raksträcka utan farthinder för den rådande diskursen. Lättast är att köra på i mönster som man alltid har gjort. Men ännu en gång, den påstått könsneutrala planeringen är inte könsneutral och vågar man inte prata i termer av kön går det inte att prata om genusrelaterad rädsla och rådande maktstrukturer.

Brottsförebyggande rådet

Malmö har precis som Göteborg ett brottsförebyggande råd som har funnits sedan kommunfullmäktige beslöt att inrätta ett sådant 1999. I rådets stödgrupp finns representanter från socialtjänst, skola, folkhälsoarbetet, fritidsförvaltning, hälso- och sjukvård, stadsbyggnadskontor och gatukontor. Även referensgrupper bestående av olika intresseorganisationer finns knutna till rådet. ”Det brottsförebyggande arbetet ska förutom att minska antalet brott i Malmö också ha som mål att människor ska känna sig tryggare. ”*Upplevelsen av en trygg och säker stad är avgörande för livskvalitén, som även i grunden är en mänsklig rättighet.*” Vidare ska en strategi för kommunikation utvecklas för att göra Malmöborna medvetna om vad som sker i deras närmiljö.²⁰

Handlingsplanen - välfärd för alla

Diskussionen rörande segregation och andra sociala problem i Malmö är omfattande och ryms inte här men några ord om handlingsplanen *Välfärd för alla - det dubbla åtagandet* är ändå på sin plats när brottsförebyggande arbete och trygghet behandlas.

I handlingsplanen som antogs av Kommunfullmäktige i mars 2004 konstateras att det fortfarande finns stora skillnader i levnadsförhållanden mellan grupper i samhället; välfärden är inte jämt spridd över Malmö. *Välfärd för alla* innehåller långsiktiga mål för att alla i Malmö ska ha tillgång till arbete och bostad. Alla elever ska gå ut med fullständiga betyg och antalet brott ska vara noll. Till dessa ganska omfattande mål följer även vissa mer konkreta delmål som till exempel ”innan 2008 ska 5000 nya bostäder byggas”. Det *dubbla åtagandet* innebär att det finns två åtaganden. Det *första* är att alla Malmöbor ska ha en god levnadsstandard och för att uppnå detta krävs det *andra* åtagandet: Malmö måste vara ekonomiskt starkt och en tillväxtmotor för regionen. Inom fem olika områden ska åtgärder genomföras för att uppnå målen i handlingsplanen. Dessa områden är: arbete, utbildning, boende, trygghet och tillväxt. Trygghet anges som ett centralt område att arbeta för. I planen står att läsa att alla människor ska kunna känna sig trygga både i hemmet, i bostadsområdena och ute på stan. Ungdomsbrottslighet uppges som ett särskilt stort hot mot tryggheten. Snabba polisingripanden vid alla typer av brott ses som nödvändigt och då särskilt ungdomsbrott som gäller allt från klotter till grövre brott. Svartklubbar anges också som ett problem. När det gäller kameraövervakning är man nöjd med erfarenheterna från Möllevångstorget där kameror funnits uppsatta sedan 2001. De flesta oprovocerade brotten sker i de centrala delarna i Malmö. Planen anger att kameror kan bli aktuella för fler områden, även skolor kan bli objekt för kameraövervakning på grund av vandalism. Kontentan av planen är att det trygghetsskapande arbetet i princip är samma sak som brottsförebyggande arbete.

Ansaret för planen fungerar med Kommunstyrelsen som uppdragsgivare. Kommunstyrelsen kompletterad med representanter för övriga styrelser och nämnder, externa representanter från föreningsliv, religiösa samfund, näringsliv, statliga myndigheter och fackföreningar etcetera. fungerar som samordningsgrupp. Under hela tiden ska Malmöborna hållas informerade om planens fortskridande. Alla anställda i Malmö kommun berörs av planen som förvaltningscheferna är ytterst ansvariga för.²¹

Kritiska röster har höjts mot *Välfärd för alla*. Bland annat Mikael Stigendal, doktor i sociologi, menar att planen snarare liknar ett partiprogram än ett handlingsprogram, den är alltför spretigt och motsägelsefullt formulerad. Fina ord som integration och kulturell mångfald utmärker planen men i verkligheten menar Stigendal att det fortfarande råder ett förakt för den verkliga mångfald som invandrare på arbetsmarknaden kan erbjuda. Mångfalden nämns som en resurs samtidigt som den målas upp som ett problem. Vidare menar Stigendal att medborgarna försvunnit någonstans på vägen. De kommunala förvaltningarna pratar om ett underifrånperspektiv men åtgärderna kommer ändå ovanifrån. ”Välfärd för alla” ses som en ”tjänstemannaprodukt” med låg verklighetsförankring.

noter kap 5

- 1 Stigendal, Föreläsning 2005-03-01
- 2 Nationalencyklopedin
- 3 Malmö stads hemsida.
- 4 <http://www.malmo.se/>
- 5 Översiktsplan för Fortuna och Hemgården Utställningsförslag Öp 2029
- 6 Södra Innerstaden är en stadsdel i centrala Malmö, där delområden som t ex Möllevången, Södervärn, Annelund ingår.
- 7 Stigendal 1996 s 30
- 8 Malmö –trygg och säker stad strategier för det brottsförebyggande arbetet samt handlingsplan 2002-2003 s 7
- 9 Torstensson, Föreläsning 2005-04-06
- 10 För mer information om Malmös sociala brottsförebyggande arbete se Handlingsplan för Malmö, -alkohols och drogförebyggande Strategi för Malmö 2002-2010.
- 11 Malmö –trygg och säker stad strategier för det brottsförebyggande arbetet samt handlingsplan 2002-2003 s 17
- 12 Malmö –trygg och säker stad strategier för det brottsförebyggande arbetet samt handlingsplan 2002-2003 s 18

- 13 Rose 1996, Valentine 1989, Koskela 1999
- 14 Trygghet och Säkerhet i Malmö.- Malmö Stads hemsida
- 15 Malmö –trygg och säker stad Strategi för det brottsförebyggande arbetet samt handlingsplan 2002-2003
- 16 ”Trygg stadsmiljö - tankegångar, riktlinjer och arbetsmetod”, stadsbyggnadskontoret, Malmö Stad 2006
- 17 Alevrå s 5, PM- Trygg och säker stad stadsbyggnadskontoret
- 18 Malmö –trygg och säker stad strategier för det brottsförebyggande arbetet samt handlingsplan 2002-2003 s 18
- 19 Malmö –trygg och säker stad Strategi för det brottsförebyggande arbetet samt handlingsplan 2002-2003
- 20 Malmö –trygg och säker stad Strategi för det brottsförebyggande arbetet samt handlingsplan 2002-2003
- 21 Handlings plan Välfärd för alla - det dubbla åtagandet Kommunstyrelsen 2004

6 FORTUNA OCH HEMGÅRDEN

Förslaget att bygga bostäder i Malmös östra ytterkant är förankrat i generalplaner från slutet av 60-talet. Befolkningsutvecklingen blev dock inte så omfattande som man hade väntat sig och först nu 40 år senare motiverar den ökade efterfrågan på småhus utbyggnad i området. Översiktsplanen för Fortuna och Hemgården är en fördjupning av *Översiktsplan för Malmö 2000 (ÖP 2000)*. Den fördjupade översiktsplanen ersätter den från 2000. Den ska ange områdets struktur och markanvändning men även vilka kvalitéer området har.¹ Enligt projektledare Kenneth Frykländer har utbyggnadsplanerna fått ett gott mottagande av de ungefär 200 invånarna i det berörda området. Östra Malmö har beskrivits som den bortglömda halvan av staden och handskas med en delvis annan problematik än Västra Malmö.² I östra Malmö finns stadsdelar som förutom Centrum och Södra Innerstaden har haft problem med hög brottslighet, bland annat Fosie och Rosengård. Skillnaden mellan ”öst och väst” har förstärkts under senare år då mycket massmedial fokus har legat på Västra hamnen och Bo01. Enligt Frykländer har invånarna i nordöstra Husie upplevt denna brist på fokus extra starkt då de haft dålig tillgång på service i form av handel och har fått vända sig till Burlövs Center eller Jägersro för sina inköp. Det har idag långt till skola och dagis och det har saknats gemensamma lekplatser. Området utgörs i dag av friliggande gårdar och utspridda bostadshus samlade framförallt runt Tullstorpsvägen.. Enligt Frykländer har

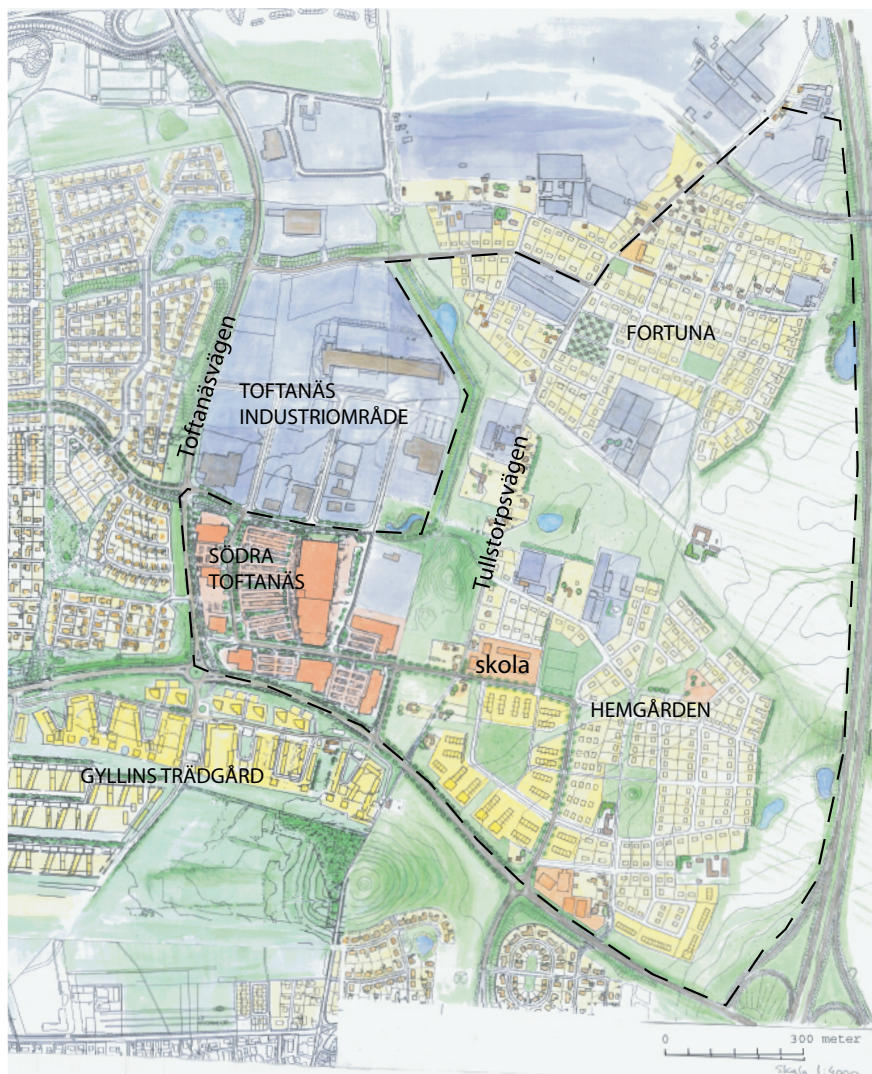

Figur 10. Växthusnäringen lever fortfarande i både Fortuna och Hemgården, gamla växthusskelett med tillhörande skorstenar står fortfarande kvar på marken som ska bebyggas. Bilden till höger visar dagens småskaliga bebyggelse längs med Tullstorpsvägen med blicken norrut mot Fortuna.

Figur 11. Planområdet, till synes inkilat mellan Yttre ringvägen och Sallerupsvägen

hela området har befunnit sig i en identitetskris. Det har varit dåligt utmarkerat och svårt att hitta till. Namnet Fortuna lever kvar sedan länge och behålls även i och med utbyggnaden av bostäder. Tidigare benämndes det södra området Tullstorp men sedan Yttre ringvägen har som figur 11 visar delat landskapet och placerat själva byn Tullstorp på östra sidan vägen, namnet har på så sätt förlorat sitt ursprungliga sammanhang. Enligt Frykländer togs namnet Hemgården (efter en gård som numera är riven) emot med uppskattning.³

Figur 12. Den fördjupade översiktsplanen är detaljerad och visar hur bostäderna och kvartersindelningarna i Fortuna/Hemgård kommer att utformas.

Planområdet

I det här stycket följer korta beskrivningar ur *Översiktsplan för Fortuna Hemgården* och förklarar hur arkitekter och planerare har tänkt sig områdets karaktär.

Bostäder i Fortuna – Hemgård

En småskalig bebyggelse planeras för Fortuna som utgör planområdets norra del och i Hemgårdens söderöver där den befintliga bebyggelsen är tätare kommer den nya också att vara det. Det är främst bostäder med markkontakt som planeras. I områdets sydvästra kant kommer bostadsbebyggelsen dock vara något tätare med flerfamiljshus. De framtida hyresgästerna och husägarna ska vara i olika åldrar. Det ska finnas plats för olika familjeförhållanden likväl som för olika ekonomiska förutsättningar. Växthusnäringen ska kunna fortgå som innan och kanske till och med utöka i och med det växande lokala kundunderlaget. Detta ska förhoppningsvis hindra den nya bebyggelsen från att slumra in som en sovstad. Småskalighet och inslag av gröna lummiga trädgårdar betonas. Det är de "lantliga kvaliteterna" man vill ta

Figur 13. Illustrationer över hur Hemgård och Fortuna kan komma att se ut i framtiden. Hemgård med tätare bebyggelse och Fortuna med friliggande hus integrerade med växthus.

tillvara i konceptet. Gaturummen ska variera i bredd och volym för att skapa variation. ”Bitvis kantas vägen av hög vegetation och bitvis öppnar sig rummet mellan två tomter och ger vyer över landskapet.” Utbyggnaden av Fortuna Hemgården kommer totalt sett ta 20 år.⁴

Handelsplats - Södra Toftanäs

I övergången mellan den planerade bebyggelsen och villorna i Husie ligger Toftanäs, ett område vars markanvändning är markerad industri i ÖP 2000. På översiktsplaneavdelningen har man ansett att det vore olyckligt att separera bebyggelsen med ett industriområde och på grund av sitt ”*nyvunna strategiska läge*” skulle Södra Toftanäs vara idealiskt för en handelsetablering. Området kommer att rymma både livsmedel, andra dagligköpvaror samt olika sällanköpsvaror. Förhoppningen enligt ÖP 2000 är att handelsområdet kan bli en naturlig mötesplats för de boende i området; ett ställe där Risebergabor kan stå och konversera över kundvagnen med Fortunabor. Den nya bebyggelsen ska på så sätt integreras med den befintliga. Den så kallade uppsamlingsgatan kommer även att leda genom handelsområdet. Toftanäs förmånliga läge intill Sallerupsvägen ska göra handelsetableringen till en lättillgänglig och central plats i nordöstra Malmö. En ICA Maxi butik är redan planerad för byggstart i september 2005. Viss handel kan i en längre framskriden framtid också äga rum i ”Fortunakrysset” och vid den planerade skolan i Hemgården.⁵

Gröna Stråk

Fortuna och Hemgården gränsar i öster till backlandskapet. Yttre ringvägen ligger förvisso som en barriär mellan Hemgården/Fortuna och jordbrukslandskapet, men visuellt stör inte vägen siktstråket. Ska man rent fysiskt ta sig ut i landskapet utgör den dock ett väsentligt hinder. Detta ska avhjälpas med två eko-passager som ska ledas under vägen. Jordbrukslandskapet erbjuder vackra vyer men är fysiskt otillgängligt. Tillgången till parker och gröningar är låg i området. Ett antal bostadsnära parker planeras för att vardagens behov av gemensamma grönytor ska tillgodoses. Detta anses viktigt framförallt för barnen i området. I dagsläget finns inga gemensamma lekplatser eller grönytor. Den gröna miljön kommer att förbättras och kvalitén kommer att höjas.⁶

Bostäder i Gyllins Trädgård

Söder om Sallerupsvägen ligger Malmö Stad längre fram i planerna av bostadsbyggandet. I Gyllins Trädgård bereder kommunen 850 bostäder. Närmast Sallerupsvägen planeras för femvåningshus, söder om dessa planeras för tre- och tvåvåningshus.⁷ Femvåningshusen kommer att ge den här stadsdelen ett tätare och något mer stadsmässigt intryck med tanke på att det dominerande bostadsinslaget i omgivningen idag utgörs av villor och småhus. Den åstundade befolkningstillväxten i området höjer även kraven på ökad service.⁸

Samrådsmötena

Områdets invånare har varit väl representerade på de två samrådsmötena, med upp till 80 deltagare. Det finns inga uppgifter om könsfördelningen från dessa möten men Kenneth Frykländer berättar att en ganska jämn könsfördelning rådde samt att män och kvinnor gjorde sig hörda i lika stor utsträckning under mötet. Inga allvarliga invändningar har tillkommit under den utsatta remisstiden.⁹ Enligt Frykländer innebär det att inga klagomål om planen i sin helhet har kommit in, bara sådana som rör den egna tomten.

Människorna i området

Jag har genomfört ett antal intervjuer utifrån frågor i en intervjuguide.¹⁰ Syftet med intervjuerna var att fånga upp olika röster från människor i området, hur de upplever sitt område nu och hur de ställer sig till utbyggnadsplanerna.

Den första jag lyckades engagera i ett samtal var en kvinna med yngre tonårsbarn boende vid Fortunakrysset. Hon uttryckte tacksamhet över att hon bodde mittemot en mc-klubb. Enligt henne skapar mc-klubben trygghet eftersom det alltid rör sig folk i området. Hon menar att: ”*Det är aldrig någon som vågar göra inbrott i bilar längre.*” ”*Brottsnivån har sjunkit till noll sen klubben kom hit*” Hon är medveten om att hennes åsikt inte delas av alla i området och hon känner till att grannen har skickat in klagomål om klubben till kommunen. ”*Men dom kan ju inte göra något*” fortsätter hon. När jag frågar om det nya grönområdet säger hon att hon inte skulle använda det. ”*Det är alldeles fullt med gamla växthus, glas och annan skit.*” ”*Jag skulle aldrig våga gå där med min hund.*” Hon påpekar att kommunen får göra ett ordentligt saneringsjobb där och hon frågar sig vilka som kommer att ha råd att köpa bostäderna i området. Hon ser tillbaka på en tid då människor i området delade en granngemenskap. För en tid sedan fanns *Fortunabladet*, en liten skrift som skrev om vad som pågick i området och som bland annat utsåg de finaste trädgårdarna. Men detta tillhör det förflutna. ”*Nu håller sig folk för sig själva.*”

En annan kvinna, småföretagare inom växthusnäringen och småbarnsmamma uttrycker sin direkta oro för mc-klubben och "allt skumt folk" som uppehåller sig där. *"Jag rör mig aldrig i Fortuna när det är mörkt"* Hon beskriver Fortunakrysset som områdets skamfläck och välkomnar kommunens utbyggnadsplaner eftersom det betyder *"att det kommer att rensas upp."* Hon välkomnar det ökade kundunderlaget men är orolig och mycket kritisk till den kommande etableringen av ICA Maxi. Eftersom hon själv är småföretagare handlar hon hellre av andra småföretagare, det vill säga av de mindre Ica och Konsumbutikerna i Riseberga. Hon påpekar även att en affär hon brukar handla av i Riseberga ligger i anslutning till en av pojkarnas dagis. Att göra sina inköp på ICA Maxi istället skulle ta längre tid och innebära en omväg. Hon är även skeptisk till det nya grönområdet. *"Vi vill ha kvar våra åkrar. Vi har ju redan Bulltofta"* menar hon.

En kvinna boende nära ett av de förfallna växthusen är även hon positiv till utbyggnaden eftersom resterna och skrotupplagen från de nedlagda växthusen kommer att försvinna. Hon undviker också Fortunakrysset men säger att det överhuvudtaget inte rör sig mycket människor i området: *"bor man här så kör man bil när man ska någonstans."* Hon tror inte att utbyggnaden varken kommer att göra till eller från vad det gäller upplevd trygghet. *"Även om cykelvägar förbättras kommer jag att fortsätta skjutsa mina barn till stan."* *"Man kan inte bygga bort överfall."*

En man står och meckar med sin lastbil när jag undrar om jag får ställa några frågor. Han upplever området som lugnt och skönt. Han har inte känt sig otrygg i området, han tittar lite oförstående på mig när jag börjar prata om att jag gör en studie på trygghet i Fortuna/Hemgården. Han undrar om det inte skulle göra större nytta att utföra en sådan studie i ett "problemområde" som Rosengård.

Ett äldre par känner sig trygga i området. *"Vi rör ju oss aldrig ute på kvällarna"* medger de. Paret försäkrar att det område som kommer att kallas Hemgården är ett bra område med grannar som håller ett vakande öga på objudna gäster. När jag frågar om gemensamma mötesplaster svarar nästan alla att det inte finns något behov av det, alla håller sig till sitt och vill man ut och titta på folk så åker man till stan. Det äldre paret menar ändå att *"de yngre skulle behöva någonstans att träffas"*. De tycker att det vore bra med ett café i Södra Toftanäs, där ICA Maxi ska byggas. De ser tillbaka med

glädje på en tid då det fanns en mer aktiv grannngemenskap med kräftskivor och andra festligheter.

Längs med Dammstorpsvägen i Riseberga direkt väster om planområdet är en äldre kvinna ute och går med sin hund. Hon och hennes man har bott här i fem år nu. Hon anser att det är ett mycket trevligt område med hjälpsamma grannar. Hon har aldrig känt sig otrygg, men så rör hon sig inte heller ute efter mörkrets inbrott. Ett par boende direkt söder om Sallerupsvägen är även de tillfreds med sitt bostadsområde. För någon månad sedan krossades en busskur i kvarteret, mannen och kvinnan poängterar att det måste vara någon "utifrån" som gjort sig skyldig till detta. Ibland kör det också omkring "skumma" bilar i området. Otrygghetskänslan är kopplad till rädslan för det främmande och människor "som inte hör hemma i området". I omgivande Kvarnby och Riseberga är de jag pratat med nöjda med sitt område och grannngemenskapen. Detta stämmer ganska bra överens med Mikael Stigendals levnadsundersökning från 1996.

Jag har inte utfört tillräckligt många intervjuer för att kunna bedöma om kvinnor och män upplever området på olika sätt ur trygghetssynpunkt. Det blir ändå tydligt hur kvinnan med småbarn påverkas av funktionsuppdelning. Hon kanske inte kommer att kunna utföra sina ärenden på samma ställe då den affäre hon brukar handla i vid pojkens dagis måste slå igen på grund av konkurrensen från ICA Maxi.

Möjligen kan man dra slutsatsen att grannngemenskapen är något starkare i Hemgården än i Fortuna - inte helt oväntat innebär trygghet olika saker för olika människor. Ingen av dem jag har pratat med ser ICA Maxi som en mötesplats, men det beror kanske framförallt på att den inte ses som någon traditionell plats att mötas på. ICA Maxi kommer definitivt att ge kontaktytor men det är tveksamt om varuhuset leder till några långvariga kontakter mellan boende i Riseberga- och Hemgården endast genom att de möts på parkeringsplatsen. De jag har pratat med verkar överlag vara positiva till utbyggnaden av Fortuna Hemgården. Med tankar och åsikter från boende i området i åtanke är det dags att stiga in i den rumsliga analysen.

noter kap 6

- 1 Översiktsplan för Fortuna och Hemgården Utställningsförslag Öp 2029 s 15
- 2 Westerberg, intervju 2005-05-04
- 3 Fryklander, intervju 2004-03-02
- 4 Fryklander, intervju 2004-03-02
- 5 Översiktsplan för Fortuna och Hemgården Utställningsförslag Öp 2029
- 6 Översiktsplan för Fortuna och Hemgården Utställningsförslag Öp 2029
- 7 Malmö Stads hemsida/bostadsmark
- 8 Översiktsplan för Fortuna och Hemgården Utställningsförslag Öp 2029 s 15
- 9 ibid.
- 10 se bilaga

7 ANALYS AV ÖVERSIKTSPLANEN

Analysen av planen skulle kunna baseras på otaliga faktorer; på hur olika skrifter som *Välfärd för alla* påverkar ett nytt bostadsområde eller hur brukarmedverkan kan influera de boendes situation och upplevelse av trygghet. Det är en utmaning att bära med sig ett teoretiskt feministiskt perspektiv till en översiktsplan. Ett genusperspektiv på trygghet kan innebära en mängd olika saker. *Jag har valt att fokusera på kvinnors vardagsliv eftersom det är nära relaterat till upplevelse av trygghet.* Kvinnor lider mer av en dåligt planerad miljö än vad män gör, bland annat på grund av att kvinnor har ett annat resmönster än män och ännu är dubbelarbetande högre utsträckning än män, det vill säga utför obetalt arbete kopplat till den privata sfären. Kvinnor har inte lika stor tillgång till bil och har mindre ekonomiska resurser.

Att analysera en plan innebär givetvis en hel del generaliseringar och kvalificerade gissningar. Det är svårt att utgå från en speciell modell eller en specifik analysmetod eftersom varje rumslig situation är unik. För att koppla teorikapitel och forskning till den faktiska analysen så har ett antal kriterier valts ut.

Kriterier för analysen

Rädslans platser, rumsliga sammanhang som känns obehagliga, är som jag tidigare konstaterat svåra att ringa in. Genom Hille Koskelas studier så återkommer vi till den uppdelning som hon har utformat genom intervjuer med kvinnor i bland annat Storbritannien och Finland. Det är på intet sätt kontroversiellt att hävda att till exempel tunnlar skulle upplevas som skrämmande. Anledningen till att jag har valt att använda mig av tabellen är att den tydligt visar på att både slutna och öppna rum kan kännas otrygga, men av olika anledningar. Den kritik man skulle kunna rikta mot uppdelningen är att den till stor del är förenklad och inte tar hänsyn till platsers sociala status och människors personliga upplevelser. Men för att överhuvudtaget kunna genomföra analysen måste vissa generaliseringar göras. Jag anser att tabellen är en bra hjälp och vägledning i arbetet som går ut på att identifiera rum och platser som känns otrygga.

Analysen är uppdelad i olika rumsliga sammanhang. Den första delen

	Empty	Crowded
Open	parks hills	bus/railway- stations
Closed	underpasses, bridges dead end streets, some parks & forests	some tunnels shopping centres underground stations

Figur 14. Hille Koskelas tabell över potentiellt otrygga platser kommer till användning i analysen. Här i en något modifierad version, "restaurants" och "city centres" finns inte med eftersom de platserna inte finns i det aktuella området.

av analysen undersöker: *Bebyggelsestrukturen* i området samt *öppenhet och slutenhet*. *Sociala rum* och *rumslig läsbarhet* i förhållande till *privata* och *offentliga rum* diskuteras. En tredje del i analysen tittar på kommunikationen i området. Analysen baseras på att bebyggelsen genomförts enligt översiktsplanen. Ett enkelt scenario byggs upp; det är 2030 i Fortuna och Hemgården. Övriga omvärldsfaktorer som skulle kunna påverka ett sådant här scenario, till exempel extrem höjning av bensinpriset eller befolkningsökning har ej tagits med i beräkningarna.

Slutna rum förutom parkeringshus och tunnlar utvidgar jag till att även gälla bebyggelsestrukturer. En bebyggelsestruktur kan upplevas som sluten där det finns stora byggnader, byggnader utan fönster eller med fönster långt upp; så kallade blinda fasader. Den kan också innebära långa stråk, inhägnade områden där det inte går att ta en genväg eller tränga sig igenom. Alla som någon gång försökt ta kortaste vägen genom ett industriområde till fots vet att det kan vara frustrerande, kvarteren är milslånga och stängslen talrika, vilket gör området ogenomträngligt. Det kan handla om reella, fysiska barriärer (murar, staket, väggar) och symboliska barriärer där olika tecken visar att man inte bör passera. Slutenhet kan också upplevas när det är svårt att orientera sig i ett område. Den kan också utgöras av en mängd småskaliga strukturer såsom kedjor av hus som är omöjliga att perforera. Området hade på många sätt varit idealt för en space syntax-analys för att kunna förutse vilka stråk som

skulle bli mest trafikerade det vill säga ha hög rörelsepotential och vilka stråk som skulle ha låg rörelsepotential. Planerare har inte alltid den tidsplan eller de dataresurser som krävs för en sådan analys. Det går fortfarande att anamma principen för space syntax när bebyggelsestrukturen analyseras. Hur lätt det är för människor att träffas i området har också betydelse för upplevelser av trygghet. Vilka offentliga rum finns det? Vad har gränserna mellan det privata och halvprivata för betydelse för tryggheten i ett område?

Öppenhet och slutenhet

Bebyggelsestruktur

I den ovanligt detaljerade översiktsplanen är bebyggelsen i Fortuna/Hemgården planlagd i ett finmaskigt mönster. Kvarteren är aldrig längre än sex tomter. Precis som Bo Grönlund skriver har gatustrukturen stor betydelse för närhet, men det får inte vara för korta avstånd heller, små avstånd leder till färre möten. I planen är husen vända mot gatan vilket ger god uppsikt och kontakt med dem som rör sig till fots längs med kvartersgatorna. Jämfört med omgivande småhusområden från 60- och 70-talen i Riseberga så är strukturen mer småskalig i Fortuna/Hemgården, utan vare sig återvändsgränder eller

oändliga siktstråk. Gyllins trädgård och södra Hemgården har tätare och högre bebyggelse än resten av området vilket förhoppningsvis innebär både högre närhet likväl som täthet.

Industriområdets bebyggelsestruktur skiljer sig givetvis från bostadsbebyggelsens. Det är svårt att kritisera strukturen, problemet är snarare placeringen. Industriområdet och etableringen av ICA Maxi utgör en påtaglig barriär mellan Riseberga och Fortuna/Hemgården. I översiktsplanen är markanvändningen i hela Södra Toftanäs planerad industri, något som fastighetskontorets varit starka förespråkare för. På Malmös översiktsplanavdelning ser man det som en seger att lyckas få till stånd en handelsetablering istället för en industri.

När ett område i stadens utkant byggs är det viktigt att få en bra övergång till den befintliga bebyggelsen. Det nya området riskerar annars att kännas som en isolerad enklav. Tanken att handeln ska verka sammanlänkande är god och korresponderar både med kommersiella intressen och nya jobb och som även tillgodoser det konstaterade behovet av service i området. En etablering som ICA Maxi är storskalig och kräver sin yta. Från början var det tänkt att inga större "block" än 4000m² skulle få etablera sig i området.¹ ICA Maxi tar 12 000m² i anspråk och plötsligen befinner man sig i en helt annan skala.

Figur 15. Bilden till vänster är tagen i dagens Södra Toftanäs upp mot industriområdet. Den tre bilderna till höger är tagna på Ica Maxi i Jönköping. Etableringen av ett stort köpcentrum tar oundvikligen stor plats i anspråk i form av stora parkeringsytor. Själva byggnaden är stor och har blinda fasader som också upplevs öde och tomma.

Figur 16. Kartan visar bebyggelsestrukturen, kvarterslängder och även höjden på bebyggelsen. En enkel bild som denna visar att Södra Toftanäs handelsområde utgör en barriär mellan Riseberga och den nya bebyggelsen.

Stor handelsyta innebär automatiskt stora parkeringsytor. Det poängteras i planen att det inte ska kännas som att handla i ett industriområde. En byggnad som utformas som en lagerlokal kommer att upplevas som storskalig. Affären erbjuder sina kunder stora valmöjligheter på insidan, men det kostar i estetik på utsidan. Det kan även komma att kosta i trygghetskänsla.

Planförslaget tar tillvara på den växthusverksamhet som finns i området. I översiktsplanen uppges att växthusnäringen i området ska ges utrymme att fortsätta verka i området. På så sätt "... motverkas en utveckling mot ett renodlat bostadsområde..."² Här ges i planen uttryck för att ett renodlat bostadsområde inte är något eftersträvarsvärt. Samtidigt är det som förslaget innebär, en strikt uppdelning mellan handels- och bostadsområde. Funktionsblandningen är också viktig för täthet och närhet i området, men fungerar bäst när det är i samma skala som övrig bebyggelse. Redan idag är det svårt för Husies matbutiker att gå runt. Kompletteringsinköp har blivit den främsta funktionen för mindre matbutiker som får allt svårare att konkurrera med stormarknader. I ÖP 2000 påpekas att man vill eftersträva en allsidig bebyggelsestruktur ... "som normalt bör omfatta utrymmen för såväl arbete och service som boende inom närområdet..."³

Figur 17. De planskilda korsningarna i området är utformade på ett sätt som gör att man lätt får överblick på vad som händer på andra sidan.

Figur 18. Figuren visar öppna rum och slutna rum, Grönytor likväl som bebyggelse kan kännas trygga eller otrygga.

I planen betonas vikten av att den nya stadsdelen ska vara befolkad dagtid och inte vara för ensamt i sin utformning. Det är naturligtvis viktigt men det står ingenting om vad som händer efter mörkrets inbrott. Finns det några människor ute på bostadsgatorna då? Och framförallt i Södra Toftanäs som är ett stort område på 25 000 kvadratmeter, vem kommer att röra sig där kvällstid? Ett alternativ skulle vara att kombinera bostäder och handel vilket antagligen skulle komplicera detaljplanarbetet betydligt men skapa mer sociala rum vilket också innebär tryggare rum. Ett klassiskt exempel på otrygga platser är planskilda korsningar. Området har idag fem tunnlar, ytterligare två tillkommer med planförslaget. Tunnlarna som finns i området i dag är utformade på ett sätt som gör att man får bra översikt på vad som händer på andra sidan, det finns inte heller någon skymmande vegetation runt öppningarna. Förutsatt att de framtida tunnlar utformas på ett liknande sätt bör inte dessa platser upplevas som otrygga.

Figur 19. Park i Lund, för den som går genom parken på kvällen känns det tryggt att ha kontakt med kringliggande bostadshusen.

Vegetation och landskapselement

Förutom byggda strukturer skapar naturligt nog också vegetation och andra landskapselement slutna rum i vår omgivning. Längs med Toftanäsvägen i projektområdets sydvästra gräns reser sig en hög jordvall som sluter bebyggelsen inåt och skärmar av österut. Detta försvårar kontakten mot handelsetableringen i Toftanäs vilket naturligtvis också är en önskan från de boende. Gång och cykelstråket längs med Toftanäsvägen blir en öde sträcka, särskilt nattetid.

Ett annat stycke i planområdets nordöstra del är också problematisk ur trygghetssynpunkt. Ett gång- och cykelstråk går emellan industribebyggelse och växthusområde. Riskerna är att man känner sig instängd på sin promenad till bussen. Här gäller det att se till att vegetationen runt omkring inte ytterligare

Figur 20. Visar på förhållanden mellan privat, halvoffentlig och offentliga ytor i planområdet.

bidrar till otrygghet genom dålig översikt. Stora kullar av schaktmassor reser sig mellan Tullstorpsvägen och Södra Toftanäs. Kullar och höjder är ett av de objekten som finns med i Koskelas tabell. Kullarna kan försämma överblicken över ett område och på så sätt utgöra en otrygg plats. Kullarna bör hållas fria från buskskikt, vilket går hand i hand med dess funktion som pulkabacke.

En större landskapspark ska skapa en grön oas mellan Hemgården och Fortuna. Parkmiljöer ses ofta som ett "problemområde" ur trygghetssynpunkt. Inga primära gångstråk går genom den här parken, vilket gör att det inte är nödvändigt att röra sig i den nattetid. Vid mörkrets inbrott är det bättre att samla upp alla som rör sig i området på ett fåtal huvudstråk som till exempel en tydlig gångväg kopplad till Toftanäsvägen. Det kan tänkas att grönområdet upplevs som en barriär mellan Fortuna och Hemgården. Har man lokalkännedom och känner till områdets rivna växthus kan platsen kännas otrygg då man är rädd för glassplitter i hundtassar och barnfötter. I beskrivningen av grönområdena i den fördjupade översiktsplanen läggs snarare vikten på ett spännande och livfullt rekreationsområde än att det till exempel ska finnas upplysta joggingspår eller hur vegetationen ska utvecklas för att skapa en trygg miljö. För trots allt vill man kanske kunna utnyttja grönstrukturen för en joggingtur även när mörkret faller.

Läsbara och sociala rum?

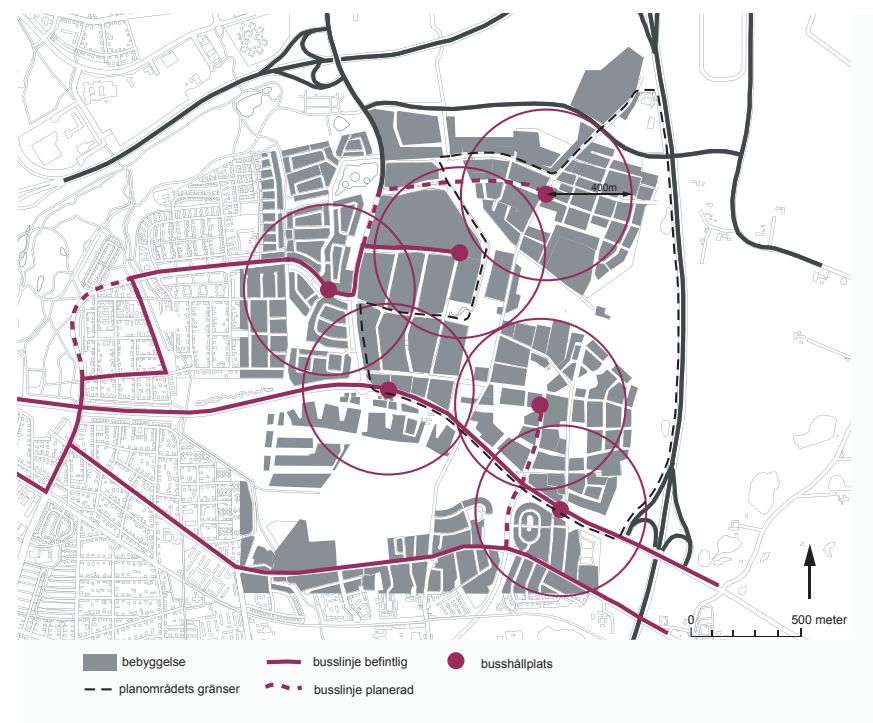
Finns det något som bär upp det offentliga livet i Fortuna/Hemgården? Det första som betonas i planförslaget är att "Bebyggelsestrukturen ska understödja social gemenskap, identitet och trygghet". Åtminstone i nuläget lyser social gemenskap och identitet med sin frånvaro. Blir det annorlunda år 2030? Antagligen, eftersom befolkningen ökar i så pass stor grad. Området har en rural karaktär trots sin närhet till staden. Grönlund menar också att det är skillnad på staden och på grannskapet. Olika insatser krävs för att dessa plaster ska upplevas som trygga. "Rädslan för brott i staden medför två olika, grundläggande strategier i stadsbyggandet. I den första sprider man ut sig och isolerar sig, i den andra håller man staden samman och försöker att förstärka det offentliga livet."

I Fortuna och Hemgården kommer de flesta boende att ha en egen privat yta i form av terrasser och trädgårdar. I Riseberga vänder sig de flesta hus-tomter inåt, mot den privata. Tomterna ger området ett grönt intryck, men

utformningen av kvarteren saknar halvvoffentliga ytor, en företeelse som är vanlig i småhusområden. Många skulle säkert påstå att det inte finns något behov av halvvoffentliga platser. Invånarna i Hemgården och Fortuna uttryckte i intervjustudien inte någon saknad efter platser av den här typen. Vill man förstärka känslan av trygghet bör ett mer socialt boende eftersträvas. Ett mer socialt boende än det som byggdes under småhusvågen. I Hemgården finns det fyra parker som jag här väljer att kalla för närparker, dessa fungerar som halvvoffentliga platser, varav en till största delen utgörs av en idrottsplats i anknäpning till den planerade skolan. Form och skala gör att platserna har möjlighet till god kontakt med husen runtomkring. Förutsatt att ingen skymmande vegetation planteras kan detta bli trygga platser. Samtidigt måste närparkerna ha en inbjudande utformning och inte ge intrycket av en "gräsöken" heller. I Fortuna finns inte lika många halvvoffentliga platser. Där är bebyggelsen glesare och de boende får hålla till godo med den egna tomten.

Jag har redan varit inne på Södra Toftanäs otillräcklighet att bära ett offentligt liv. Det krävs något mer av området för att det ska kunna "tillhöra" de boende. Jag anser att det hade varit bättre att bygga bostäder hela vägen längs med Sallerupsvägen. En kompromiss skulle kunna vara att låta handelsområdet innehålla något annat än det rent kommersiella. Ett exempel skulle kunna vara en föreningslokal där studiecirkel kan hållas. Kommunen har diskuterat att planera för en vårdcentral i Södra Toftanäs, det skulle bryta den "kommersiella" dominansen men knappast tillföra någon aktivitet kvällstid.

Unga människor har som regel större behov av fungerande offentliga platser än andra åldersgrupper eftersom de inte förfogar över några egna privata utrymmen. Istället för att se ungdomar som ett problem går det att se dem som en resurs som kan befolka rummet

Figur 21. Figurerna ovan är inga analyskartor utan bygger dirket på kartor ur översiktsplanen för Fortuna och Hemgården som visar hur området kommer att försörjas av busslinjer. Buss hållplatserna med en 400 meters radie till omgivande bebyggelse visar vad som täcks in inom gångavstånd.

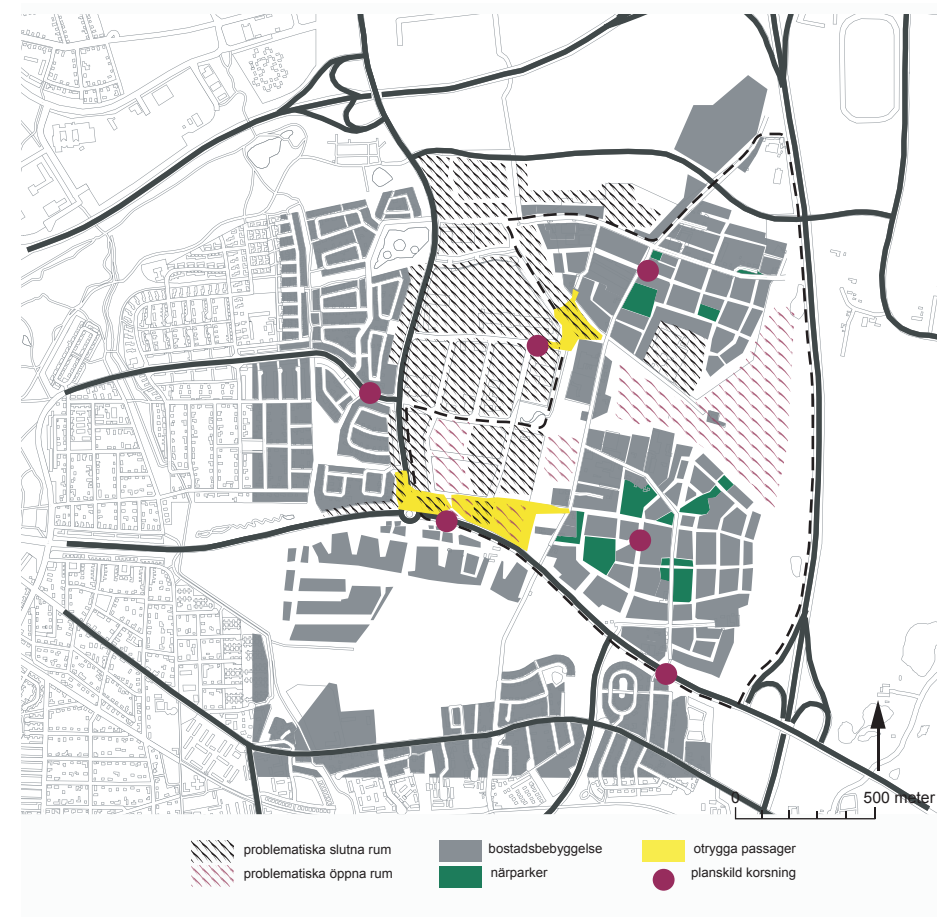
efter att kommersen på Södra Toftanäs har slutat för dagen. Istället för att ha de traditionella stora strålkastarljusen bör man jobba med en belysning som skapar en intimare miljö som kan generera en yta för flera funktioner. En anslutande skateboardpark kan skapa fler dimensioner till platsen? Stora parkeringsytor torde dessutom vara ideala för nybörjare på inlines. Konflikten med stressade handlare i bilar är förstås uppenbar, men statiska parkeringsytor bör inte fortsätta sluka mark som bara är avsett för ett ändamål. Ett alternativ skulle vara att ha ett aktivitetshus i likhet med Bryggerihuset på Ystadvägen i Malmö. Här samlas skateboardåkare i olika åldrar på inomhusbanor. Andra tänkbara verksamheter för ungdomar finns som tjejgrupper, kampsportutövningar kan tillskapas samt öppna föreläsningar även för en vuxen publik. Även skolan i Hemgården kan få flera funktioner som mötesplats och föreningslokal kvällstid för att skapa liv och rörelse i området. Grönområdet mellan Fortuna och Hemgården kan innehålla en lekpark där föräldralediga kan träffas och knyta kontakter både dags- och kvällstid. Den fysiska miljön bör utformas på ett sätt som uppmuntrar aktiviteter kvällstid.

Figur 22. Ett ambitiöst nät av cykelbanor kommunicerar med resten av Malmö.

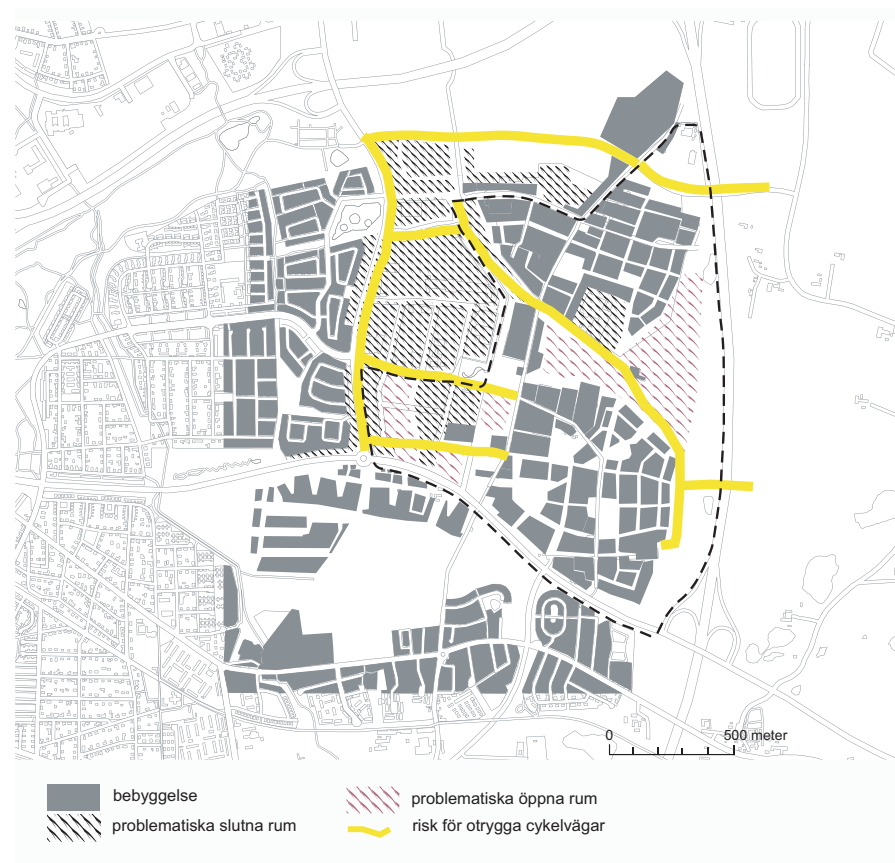
Kommunikation

Planområdets geografiska läge gör att de boende som inte har tillgång till kan känna sig isolerade. Närheten till en ringled gör att det går att marknadsföra tomter genom att betona att bilpendling fungerar bra härifrån. Det skall vara korta avstånd - i tid och rum - mellan bostäder, långa avstånd kan hanteras med hjälp av bra transportleder och snabba kommunikationsmedel. Kvinnor

Figur 23. Busshållplatsernas förhållande till analyskartan med "öppna - slutna rum". Gulmarkerade områden riskerar att bli otrygga platser

har, som vi redan konstaterat mindre tillgång till bil än vad män har och är därmed mer beroende av kollektiva färdmedel. Om dessa kollektiva färdmedel har hög standard leder det till att fler kan välja bort bilen, även män, och vi kan äntligen gå mot ett mer jämställt och mindre bilorienterat samhälle. Befolkningsunderlaget i planområdet gör att det i framtiden kommer att gå bussar in till Malmö med en turtäthet av 12: e-15: e minut.⁴ Busshållplatser är en platstyp som Koskela identifierar som otrygg. Stor omsorg måste läggas på utformningen av busshållplatserna, särskilt de hållplatser som ligger inne

Figur 24. Ännu en gång blir det tydligt att Södra Toftanäs är den svaga länken i området, miljö skapar en otrygg miljö kvällstid och nattetid för cyklister.

i industriområdet samt längs med Sallerupsvägen. Det är viktigt att ha fri sikt så att man känner att man har kontroll över sin situation.

De befintliga och planerade busshållplatserna är ambitiösa och borde kunna försörja området väl. De streckade linjerna på kartan (figur 21) planeras byggas ut när befolkningsunderlaget ökat tillräckligt mycket. Busshållplatserna är placerade mitt inne i Fortuna och Hemgården. Tullstorpsvägen som förbinder Fortuna och Hemgården med varandra blir dock utan busshållplats. Det vore även att föredra att en busshållplats låg nära skolan, så att föräldrar som följer sina barn dit lätt kan ta sig på bussen till jobbet. Busshållplatserna täcker in största delen av området, 400 meter brukar räknas som gångavstånd, se figur 22. Några otrygga passager identifieras i figur 23.

Min slutsats är att det finns goda förutsättningar för ett väl fungerande bussnät med hållplatsen "runt hörnet" Förutsättningen är bara att turerna går tillräckligt tätt och att bussarna håller en hög standard så det känns som ett tryggt färdmedel. Sena turer på kvällar och helger är extra viktigt. Förutom busstrafiken är det viktigt att cykelvägarna utformas på ett säkert och tryggt sätt. I översiktsplanen beskrivs de framtida cykelvägarna som säkra och trygga. En man och en kvinna cyklar på en lummig cykelväg på inspirationsbild i planen; det är solsken och vårgrönka. Hur ser samma plats ut under dygnets mörka timmar? Cykelstråk med mer rekreativ karaktär kan med fördel vara separerade från biltrafik men mer "rationella" cykelstråk kan gärna ligga i anslutning till biltrafiken. Detta innebär inte att cyklisten ska hålla till på vägrenen. Det går att lösa på andra sätt, till exempel genom att separera bilväg och cykelväg med vegetation som hålls i en lagom höjd. På så sätt kan de båda fortskaffningsmedlen samsas ett både säkert och tryggt sätt. I figur 21 visas cykelvägarna i planområdet, det är som synes ett ambitiöst och finmaskigt nät, kanske till och med för finmaskigt? Det centrala stråket genom planområdet blir Tullstorpsvägen som kommer att kännas naturligt befolkad på grund av att den till största delen kantas av bostadshus. Problemet är kommunikationen i öst-västlig riktning, genom industri och handelsområdet. Det är givetvis bra att det går att komma igenom Södra Toftanäs på flera ställen, men återigen hade det varit bättre att använda sig av principen att samla många stråk till ett huvudstråk där det går att förvänta sig mer rörelse. Cykelvägen längs med Toftanäsvägen mellan jordvall och stormarknad kan komma att kännas ödslig då kontakt med omgivande bostäder är obefintlig.

Hur kommunicerar Fortuna/Hemgården med omgivande bebyggelse? Goda förutsättningar hade funnits att knyta ihop planområdet med Riseberga om det inte hade varit för handelsetableringen Södra Toftanäs. Sallerupsvägen är också en barriär, men år 2030 är den förhoppningsvis omgestaltad till en boulevard med 50 km/h istället för att vara en transportsträcka med 70km/h. Området ligger i stadens utkant och det är antagligen bara en bråkdel av befolkningen som tar sig ända in till centrala Malmö med cykel. Det är viktigt att satsa på cykelvägar ända in till centrum likväl som lokalt inom stadsdelen Husie, där merparten av förflyttningarna kommer att ske.

Resultat av analys

Min slutsats är att det inte finns ett tydligt eller medvetet genusperspektiv i översiktsplanen. Det finns stora ambitioner på att skapa ett tryggt och bra område. Behövs det verkligen ett genusperspektiv på trygghet då? Mitt svar är naturligtvis ja! Men vad hade blivit annorlunda? En plan med ett genomgående genusperspektiv hade antagligen innehållit en mer nyanserad beskrivning av grönområdet där man problematiserar gång- och cykelvägars placering. Planen hade kanske inte sett så olik ut just vad det gäller utformandet av bostadskvarteren, men den hade skiljt sig i sina resonemang om varför vissa plaster utformas på ett visst sätt och den hade definitivt förespråkat en mer funktionsblandad stadsdel i en annan skala. Även om en blandning förespråkas i planen är det på en storskalig nivå. Typen av bostäder, det vill säga om hyresrätter eller bostadsrätter kommer dominera har stor påverkan på området, vilka som flyttar in och hur den sociala gemenskapen utvecklas. En diskussion om detta saknas också i planen. Alternativa boendeformer som inte först och främst är anpassade efter den heterosexuella kärnfamiljen hade kunnat få större utrymme.

Det svåraste i uppsatsens syfte består av synliggörandet av maktförhållanden i den fysiska miljön. Den kritik som har riktats mot en strikt uppdelning privat och offentlig blir aktuell när man ska undersöka detta. De närparker som finns i både Fortuna och Hemgården utgör viktiga ytor av halvoffentligt. De som känner till sina grannar känner sig möjligtvis tryggare ute på kvällarna. Den kvartersstadsstruktur som planen följer underlättar orienteringen i området och kommer också bidra till en ökad trygghetskänsla. Kvinnor och män använder trafikrummet på ett olika sätt. Kvinnor drabbas allvarigare av felplacerade cykelvägar. Kvinnor är fortfarande hemma med barn i större

utsträckning än män och påverkas tydligare av bristen på offentliga rum i den här stadsdelen.

I översiktsplanens projektgrupp har det ingått fler kvinnor än män (tre kvinnor och två män). Det är svårt att säga exakt vad det har inneburit för planarbetet Även om arkitekter och planerare bär med sig ett genusperspektiv hjälper det inte mycket om andra instanser som i detta fall fastighetskontoret slår fast att det ska satsas på storskalig handel mittemellan två bostadsområden. Min gissning är att männen dominerar i antal, i högre grad på fatighetskontoret än på översiktsplanekontoret.

En analys som denna kan användas för att ”kolla av” hur planerare har lyckats med att återspegla ett genusperspektiv i en plan. Det handlar knappast om en färdigarbetad metod, mer som ett exempel hur man kan identifiera otrygga platser och samband som komplicerar främst kvinnors vardagsliv. Det ideala är naturligtvis om det kan ske parallellt, eller integrerat i planprocessen.

noter kap 7

- 1 Fryklander, intervju 2005-03-02
- 2 Översiktsplan för Fortuna och Hemgården Utställningsförslag Öp 2029, s 6
- 3 Översiktsplan för Fortuna och Hemgården Utställningsförslag Öp 2029, s 51
- 4 Översiktsplan för Fortuna och Hemgården Utställningsförslag Öp 2029, s 41

8 AVSLUTANDE DISKUSSION

Allt som oftast får jag höra att det handlar om ett generationsskifte, att med tiden kommer det att bli jämställt. Det är tyvärr inget som kommer att gå av egen maskin. Självklart har det gjorts framsteg på jämställdhetsfronten men det krävs ett medvetet arbete för att synliggöra strukturer och skapa medvetenhet om maktförhållanden i både planeringsprocessen och i det offentliga rummet. Det bästa är naturligtvis om genusperspektivet genomsyrar hela planeringsprocessen, men detta sker inte i en handvändning. Särskilt inte då det fortfarande råder vaga uppfattningar om vad ett genusperspektiv är. Det finns även en rädsla för att genusperspektivet ska uppfattas som en "kvinnosak" och därmed få lägre status eller överhuvudtaget inte tas på allvar. Då vill man hellre prata om mänskliga rättigheter och att trygghet är en fråga som berör "alla". Min åsikt är dock att detta synsätt endast till fullo kan fungera om vi lever i ett jämställt samhälle. Som det är idag har män och kvinnor olika förutsättningar. Ett genusperspektiv berör ju i själva verket *alla*.

Koskela menar att gamla planeringsmodeller inte fungerar längre eftersom marknadens krafter har lika stort eller större inflytande på att utforma rum som traditionella planeringsprocesser har. Detta är ett ständigt problem och i just den här planen är det tydligt hur tryggheten offras för kommersiella intressen. Funktionsuppdelningen kan också komma att försvåra vardagen, särskilt för dubbelarbetande kvinnor.

I handlingsplanen *Välfärd för alla* listas fem prioriteringsområden upp: arbete, utbildning, boende, trygghet och tillväxt. Trygghet anges vara ett centralt område att arbeta för. Det är populärt att prata om trygghet i politiska sammanhang. För att ytterligare kunna argumentera för trygghet och att få igenom omvandlande åtgärder i praktiken kan trygghetsanalyser med genusperspektiv användas för att visa på hur människors dagliga liv och trygghetsupplevelser påverkas av till exempel en storskalig handelsetablering mitt emellan två bostadsområden. Trygghet och vardagslivsperspektivet där maktförhållanden synliggörs kan användas som argument för att skapa en trygg och attraktiv stad.

När det gäller praktiska insatser för trygghet konstaterade jag tidigt att trygghetsarbete inte innebär att man måste plocka ner alla buskar och sätta

upp belysning överallt. "Det är ju inte precis buskarna som hoppar på en" som en kvinna i en av Birgitta Anderssons intervjustudier uttrycker sig. Alla parkmiljöer kan inte övervakas, det finns inget behov av det heller. Där det finns alternativa vägar som inte blir omvägar bör man låta parkernas spänningsmoment och ibland oorganiserade innehåll vara. Som delar av det stora grönområdet mellan Fortuna och Hemgården till exempel. Den kan utveckla en vildare karaktär. Det finns inget större behov av att vistas där efter mörkrets inbrott, med undantag av möjligtvis ett upplyst huvudstråk för motionärer.

Inom landskapsarkitekturen är det lätt att få uppfattningen om att det gröna som något "heligt" som måste försvaras till varje pris. Det ses nästan uteslutande som ett överbryggande eller sammanlänkande element. Parker utgör i många fall snarare en barriär. Bo Grönlund skriver i en artikel i area att man i Stockholm satt upp en målsättning att man inte ska bo längre ifrån ett grönområde än 500 meter. Grönlund tycker att man bör ha som mål att ingen ska bo längre ifrån ett tätt stadsmässigt händelserikt stråk än 500 meter. Det senare är betydligt svårare att åstadkomma men viktigt för att urbana miljöer ska bli trygga. Grönlund varnar för en för ensidig fokusering på det gröna. Ett sådant fokus kan till och med underminera stadslivet. Det är råder förvisso annorlunda förhållanden i ett småhusområde än i staden, men grundtanken om det händelserika bör man ha med sig i alla planeringssammanhang.

Vem har makten över det fysiska rummet? Var slutar den fysiska strukturen och var tar det sociala över, och framförallt hur hänger de båda ihop? Samband mellan de fysiska och sociala aspekterna är komplicerade. Det är nödvändigt att diskutera inte bara möjligheterna planerare har för att skapa trygga miljöer för kvinnor utan också vilka begränsningar som finns. Dessa frågor borde ständigt vara närvarande i planeringsprocessen. Det handlar inte om enstaka projekt och åtgärder på ytan. I det långa loppet handlar det om attityder som måste förändras och trygghetsaspekter på flera plan som måste anläggas från början. Det handlar i ett vidare perspektiv om en vision och en ökad kunskapsnivå som kan nå långsiktigt hållbara förbättringar.

Bilaga

Intervjuguide till boende i Fortuna/Hemgårdens omnejd

Syftet med intervjuerna är att få en uppfattning om hur de boende betraktar sitt område. Detta är avgörande för att kunna skapa sig en bild av vad som är viktigt för att området ska kännas tryggt samt för att kommunikationen mellan området och centrala Malmö ska kännas trygg och säker.

Frågor om nuläget:

Finns det gemensamma offentliga platser där boende kan träffas?

Finns det ett **behov** av gemensamma offentliga platser där boende kan träffas?

Finns det någon ”granngemenskap” i området? (Social kontroll, medborgargarde, byalag)

Frågor om bostäder som ska byggas i Gyllins trädgård, Fortuna och Hemgården:

Hur tror du att de nya bostäderna kommer att påverka området?

Vad kommer det nya handelsområdet tillföra området förutom bättre service?

Transportmedel:

Rör du dig mycket mellan olika stadsdelar i Malmö?

Vilket är ditt vanligaste transportmedel? Fråga om resten av familjen, vem som använder bilen och så vidare.

Hur är det med kollektivtrafiken? Åsikter om antal avgångar, standarden på busstationer och på bussar?

Om Trygghet och Säkerhet

Finns det några platser som du känner dig otrygg på?

Har du någonsin känt dig rädd när du har gått/cyklat eller åkt buss på väg hem på kvällen?

Referenser

Litteratur

Alevrá, Magdalena (2003) PM-Trygg och säker stad –Stadsbyggnadskontoret, Malmö Stad

Andersson, Birgitta (2000) Rädslans Rum –trygghetens rum – ett forskningsprojekt om kvinnors vistelse i trafikerummet, Vinnova rapport VR 2001: 32, Stockholm (Lunds universitet)

Andersson, Birgitta (2005) Mäns våld blir kvinnors ansvar – riskkalkylering i det offentliga rummet, i Tora Friberg, Carina Listerborn, Birgitta Andersson & Christina Scholten (red) Speglingar av rum. Om könskodade platser och sammanhang, Symposion, Stockholm/Stehag (sidor 69-86)

Bergman, Bosse & Annika Scheele (2000) red; *Stadens etik; Boinstitutets Årsbok*, Uddevalla

Berntsson, Viveca (red) (2000) Hela Samhället Jämställdhetsaspekter på fysisk planering och byggd miljö, Del 1, Boverket Rapport 1996: 4 Karlskrona

Berntsson, Viveca (red) (2000) Hela Samhället Jämställdhetsaspekter på fysisk planering och byggd miljö För dig som vill veta mer, Del 2, Boverket Rapport 1996: 4 Karlskrona

Billing, Peter & Mikael Stigendal; *Hegemonins decennier: lärdomar från Malmö om den svenska modellen*

Birgersson, Tommy red (1998) *Brott, bebyggelse och planering*, Boverket, Karlskrona

Bo tryggt 01: principdiskussioner, råd och förslag till lösningar för en tryggare och säkrare boendemiljö : Forsknings- och utvecklingsenheten, Polismyndigheten i Stockholms län, 2001, Stockholm

Butler, Judith (1990) *Gender trouble Feminism and the subversion of identity* New York&London

Börjeson, Agnes & Petra Ulmanen; *Slagordet vi ärvde*, ”BANG Feministisk kulturtidskrift nr 3” 1998, Stockholm

Dahlgren, Katarina (2000) *På vakt för spänningen*, ”Area” Säker stad nr 3

Friberg, Tora & Anita Larsson (2002) *Steg framåt Strategier och villkor för att förverkliga genusperspektivet i översiktlig planering*, Institutionen för kulturgeografi och ekonomisk geografi

Forsberg, Gunilla (2003) *Genusforskning inom kulturgeografen – en rumslig utmaning*, Högskoleverket, 2003, Stockholm

Handlings plan Välfärd för alla - det dubbla åtagandet, Malmö Stad, Kommunstyrelsen 2004

Hirdman, Yvonne (2003) *Genus om det stabila föränderliga former*,

Jansdotter, Anna (2004) *Ansikte mot ansikte: räddningsarbete bland prostituerade kvinnor i Sverige 1850-1920*, Lunds universitet, Stockholm/Stehag

Klarkvist, Björn (2004) *Inga enkla grejer, Trygghet och mänsklighet som brottsförebyggande projekt*, Tryggare och Mänskligare

Koskela, Hille (1999) *Fear, Control & Space Geographies of Gender, Fear of Violence, and Video Surveillance*, Department of Geography, Helsinki

Larsson, Anita (2005) *Kön och rum i den fysiska planeringen*, i Tora Friberg, Carina Listerborn, Birgitta Andersson & Christina Scholten (red) Speglingar av rum. Om könskodade platser och sammanhang, Symposion, Stockholm/Stehag (sidor 211-227)

Lieberg, Mats (1992) *Att ta staden i besittning Om ungas rum och rörelser i offentlig miljö*, Byggnadsfunktionslära, Arkitektursektionen, Lunds universitet, Sigma, Lund

Listerborn, Carina (2000) *Om rätten att slippa skyddas: En studie av trygghetsskapande och brottsförebyggande projekt och kvinnors rädsla för att röra sig i stadens rum*, Chalmers Tekniska Högskola, Arkitektursektionen, Tema Stadsbyggnad, Göteborg

Listerborn, Carina (2002) *Trygg stad Diskurser om kvinnors rädsla i forskning, policyutveckling och lokal praktik*, Chalmers Tekniska högskola, Arkitektursektionen, Tema Stadsbyggnad, Göteborg

Lundgren, Eva (2001) Gun Heimer, Jenny Westerstrand, Ann-Marie Kalliokoski, *Slagen Dam Mäns våld mot kvinnor i jämställda Sverige*, Brottsoffermyndigheten, Uppsala Universitet, Stockholm

Lundkvist, Helén (1998) *Ojämställdhetens miljöer*, Svenska kommunförbundet, Stockholm

Rose, Gillian (1996) *Feminism and geography: the limits of geographical knowledge*, Polity Press, Cambridge,

Sangregorio, Anna-Lisa (1994) *På spaning efter bättre boende, Bygga och bo på kvinnors villkor*, Bygghälsningsrådet, Stockholm

Stridsberg, Sara (2004) *Igen är jag rädd*, ”Ordfront Magasin” juni 6/2204 Stockholm

Stigendal, Mikael (1996) *Sociala värden i olika sociala världar: levnadsundersökningen Delrapport 2* Husie, Malmö

Tiby, Eva (1999) *Hatbrott? : homosexuella kvinnors och mäns berättelser om utsatthet för brott*, Kriminologiska institutionen Stockholms universitet, Stockholm

Malmö –trygg och säker stad Strategi för det brottsförebyggande arbetet samt handlingsplan 2002-2003 (2001) Stadskontoret, SDF avdelningen Malmö

Valentine, Gill 1989, The Geography of Women's Fear, *Area* vol 21, 4, 385-390

Wiklund, Gunilla (1991) *Rädsan för brott*, Brottsförebyggande rådet, BRÅ-rapport 1991: 1, Stockholm

Yeandle, Susan (1996) "Women, Feminism and Methods", i Booth et al (red). *Changing places Women's lives in cities*, London: Paul Chapman publishing

Öberg, Johan red (2002) *Att förebygga brott och rädsla Perspektiv, problem, politik, Konferensrapport Tryggare och mänskligare Göteborg*, Göteborg

Översiktsplan för Fortuna och Hemgården ÖP 2029 Utsämningsförslag, Malmö Stadsbyggnadskontor, Översiktsplaneavdelningen, januari 2005

Hemsidor på Internet

Brottsförebyggande rådet (2005-07-29) www.bra.se

Kvinnors byggforum (2005-04-14) www.kvinnorsbyggforum.org

Malmö stad www.malmo.se

Manual Så här gör man en trygghetsvandring (2005-06-04) www.tryggaremanskligre.goteborg.se/pdf/Manual_Sv.pdf

Nationalencyklopedin www.ne.se

Regeringen näringsdepartementet (2005-08-19) www.regeringen.se/sb/d/2593/a/23635

Tryggare Mänskligare Göteborg (2005-06-04) www.tryggaremanskligre.goteborg.se/

Trygghet och Säkerhet i Malmö- Malmö stad (2005-05-08) www.malmo.se/trygghetsakerhet.4.33aee30d103b8f159168000110271.html

Vägverkets hemsida (2005-03-17) www.vv.se/templates/page3____28.aspx

Umeå Universitet (2005-03-21) www.educ.umu.se/~siv/iktgenus/genus.htm

Mål och planeringsramar Uppsala kommun (2005-03-21) www.uppsala.se/upload/Dokumentarkiv/Externt/Dokument/Om_kommunen/2_Mal_planeringsramar.pdf

Muntliga källor

Fryklander, Kenneth, Översiktsplaneavdelningen, Malmö, intervju, 2005-03-02

Stigendal, Mikael; Föreläsning "Stadens Omvandlingar" Bryggeriet Malmö 2005-03-01

Torstensson Levander, Marie; Föreläsning "Brottslighet och Sociala problem i Malmö", Stadsbyggnadsforum, Malmö. 2005-04-06

Westerberg, Stellan, Översiktsplaneavdelningen, Malmö, intervju 2005-04-05

Källor till bildmaterial

Figur 1 **Hayden**, Dolores (2002) *Redesigning the American Dream Gender, Housing and Family Life*, W. W Norton & Company, New York

Figur 2 **Rose**, Gillian (1996) *Feminism and geography: the limits of geographical knowledge*, Polity Press, Cambridge,

Figur 3 **Foto** Anna Maria Larson

Figur 4 **Koskela**, Hille (1999) *Fear, Control & Space Geographies of Gender, Fear of Violence, and Video Surveillance*, Department of Geography, Helsinki

Figur 5 **Öberg**, Johan red (2002) *Att förebygga brott och rädsla Perspektiv, problem, politik, Konferensrapport Tryggare och mänskligare Göteborg*, Göteborg

Figur 6 **Foto** Anna Maria Larson

Figur 7 Dokumenterade otrygga plaster Frölunda, stadsbyggnadskontoret Göteborgs stad 2003

Figur 8 Karta över Malmö efter *Blå kartan 31 Malmö*, Edition 3 november 1999, Lantmäteriverket

Figur 9 **Foto** Anna Maria Larson

Figur 10 Modell gjord efter information på Malmö Stads hemsida: malmö.se

Figur 11 Karta efter digital grundkarta använd med tillåtelse av översiktsplaneavdelningen, Malmö Stad, 2005

Figur 12 Översiktsplan för Fortuna och Hemgården Utställningsförslag Öp 2029

Figur 13 Illustrationer, Weterberg, Stellan ur Översiktsplan för Fortuna och Hemgården Utställningsförslag Öp 2029

Figur 14 Tabell baserad på: **Koskela**, Hille (1999) *Fear, Control & Space Geographies of Gender, Fear of Violence, and Video Surveillance*, Department of Geography, Helsinki

Figur 15 **Foto** Anna Maria Larson

Figur 16 Karta gjord efter digital grundkarta, använd med tillåtelse av översiktsplaneavdelningen, Malmö Stad, 2005

Figur 17 **Foto** Anna Maria Larson

Figur 18 Karta gjord efter digital grundkarta, använd med tillåtelse av översiktsplaneavdelningen, Malmö Stad, 2005

Figur 19 **Foto** Anna Maria Larson

Figur 20, 21, 22, 23 och 24 Karta gjord efter digital grundkarta, använd med tillåtelse av översiktsplaneavdelningen, Malmö Stad, 2005

Nico, ständigt vid min sida under alla
ex-jobbs timmar som tillbringades
framför datorn

